

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

ДОХІДНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав:
студент VI курсу, групи 672-4
денної форми навчання
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»
Івашку Юліан Георгійович _____

Керівник:
доцент кафедри фінансів і кредиту
Бак Наталія Андріївна _____

До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № 4 від 28 листопада 2023 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.

АНОТАЦІЯ

Івашку Ю.Г. Дохідний потенціал органів місцевого самоврядування: проблеми та перспективи формування в сучасних умовах. - Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Чернівці, 2023. 98 с.

У кваліфікаційній роботі розкрито теоретичні аспекти формування дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування, проаналізовано стан формування дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування в Чернівецької області за 2018-2022 рр., обґрунтовано напрямки зміцнення дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування в Україні.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування, дохідний потенціал, місцеві бюджети, доходи бюджетів, дотація, субвенція, децентралізація.

SUMMARY

Ivashku Ju.G. Revenue potential of local self-government bodies: problems and prospects of formation in modern conditions. - Manuscript. Qualification work for obtaining the second (master's) level of higher education in specialty 072 «Finance, banking and insurance». Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2023. 98 p.

In the master's thesis work revealed the theoretical aspects of the formation of the revenue potential of local self-government bodies, analyzed the state of formation of the revenue potential of local self-government bodies in Chernivtsi region for 2018-2022, substantiated the directions for strengthening the revenue potential of local self-government bodies in Ukraine.

Key words: local self-government bodies, revenue potential, local budgets, budget revenues, subsidy, subvention, decentralization.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів наукових досліджень мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ю.Г. Івашку

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	8
1.1. Зміст і джерела формування дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування	8
1.2. Вплив бюджетної децентралізації на формування дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування в Україні.....	14
1.3. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану в Україні	20
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. МОНІТОРИНГ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ В 2018-2022 РОКАХ	30
2.1. Аналіз джерел формування дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування	30
2.2. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів бюджетів територіальних громад.....	40
2.3. Місцеве оподаткування як метод використання дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування	50
Висновки до розділу 2.....	59
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗМІЦНЕННЯ ДОХІДНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	61
3.1. Міжнародний досвід формування дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування	61
3.2. Сучасні орієнтири зміцнення дохідного потенціалу бюджетів територіальних громад в Україні	66
Висновки до розділу 3.....	74
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	88

ВСТУП

Актуальність теми. Місцеве самоврядування в Україні – це не тільки гарантоване державою право, а й реальна здатність територіальної громади (жителів села, селища, міста) самостійно або під відповідальність місцевих органів влади органів вирішувати питання місцевого значення в межах, визначених Конституцією України і законами України. При цьому, важливими принципами місцевого самоврядування є поєднання місцевих і загальнодержавних інтересів, правова, організаційна та фінансова самостійність у межах повноважень, визначених законодавством.

Матеріальна й фінансова основа органів місцевого самоврядування – це рухоме і нерухоме майно, доходи бюджетів територіальних, інші позабюджетні кошти, земля, природні ресурси, що перебувають у комунальній власності територіальних громад міст, селищ, сіл, а також об'єкти їхньої спільної власності, які перебувають в управлінні.

Проте, система управління державними фінансами потребує подальшого суттєвого удосконалення з урахуванням необхідності зміцнення фінансового потенціалу органів місцевого самоврядування. Вирішити зазначену проблему лише за рахунок внесення окремих змін до бюджетного і податкового законодавства наразі неможливо. Україна потребує нової будови всієї бюджетної системи та запровадження нових механізмів, які б дали можливість підвищити її ефективність.

Розширення прав, відповідальності та фінансової спроможності органів місцевого самоврядування, як ніколи, на часі. Нова модель бюджетної системи має створити умови для ефективнішого використання бюджетних ресурсів, уникнення певних дисбалансів розвитку відповідного регіону.

Головним досягненням, започаткованих у 2015 році бюджетної та податкової реформ, стало розширення дохідного потенціалу бюджетів громад, створення можливостей для самостійного пошуку джерел зміцнення власної дохідної бази, забезпечення ефективного й збалансованого розвитку відповідних

територій.

Проте, серед найактуальніших проблем сучасної бюджетної системи, які залишилися невирішеними, слід назвати надмірну бюджетну централізацію. Як вже зазначалося, в оновленому Бюджетному кодексі України зроблено певні кроки в напрямок бюджетної децентралізації. Однак, передані бюджетам громад джерела власних доходів є недостатніми для фінансування, в окремих громадах, навіть поточних видатків бюджету. Крім цього, додатковими ресурсами органи місцевого самоврядування не зможуть розпорядитися на власний розсуд, так як до місцевих бюджетів були передані додаткові витрати, які до цього проводилися з державного бюджету. Тобто, бюджетна децентралізація не може відокремлюватися від процесу децентралізації повноважень та відповідальності між різними гілками влади.

Теперішні заходи та інструментарій державного управління в частині розвитку системи місцевого самоврядування та його фінансового потенціалу потребують нового осмислення. Економічні і, здебільшого політичні рішення, які приймаються на центральному рівні, прямо впливають на формування місцевої фінансової політики, складовою якої є бюджети територіальних громад, метою якої є створення сприятливих умов для збалансованого соціально-економічного розвитку, як країни в цілому, так і адміністративно-територіальних одиниць окремо.

Розширення повноважень місцевих органів влади зумовлює необхідність забезпечення спроможності їхніх бюджетів.

Таким чином, актуальність теми обраної роботи зумовлена проведенням бюджетної реформи, під час якої закладаються основи самостійності місцевих бюджетів, та процесами децентралізації в бюджетній системі в цілому.

Ступінь дослідження теми. Питання дослідження розвитку територіальних громад як головних суб'єктів управління соціальним і економічним розвитком на відповідній території, у своїх наукових працях досліджували такі вчені, як Волохова І. С., Патицька Х.О., Волкова О.Г., Шикіна Н. А., Патинська-Попета М. М., Зінчук Т. О., Мунько А. Ю., Опарін В.М., Ситник

Н. С., Західна О. Р., Стасишин А. В., Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Дехтяренко Ю.Ф., Гринчук Н. М., Ігнатенко О. С., Ткачук А. Ф. Проте, у більшості наукових праць наразі недостатньо дослідженими є питання в частині формування фінансового потенціалу територіальних громад в умовах фінансової децентралізації з урахуванням завдань реформи системи місцевого самоврядування.

Особливу увагу на цю проблему науковці почали звертати уже в процесі отримання перших результатів реформи бюджетної децентралізації. Однак, кризові умови розвитку національної економіки, особливо у стані війни з росією, дещо змінили вплив чинників, які впливають на формування ресурсного потенціалу місцевих громад, що потребує проводити подальші наукові пошуки за цим напрямком.

Мета магістерського дослідження полягає у вивченні дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування в умовах продовження процесу фінансової децентралізації та розроблення пропозицій задля подальшого зростання власної дохідної бази бюджетів територіальних громад в Україні.

Завдання роботи. Відповідно до мети в магістерській роботі передбачено виконати наступні завдання:

- розкрити зміст і джерела формування дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування;
- дослідити вплив бюджетної децентралізації на формування дохідного потенціалу місцевих громад;
- розкрити особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану в Україні;
- проаналізувати джерела формування дохідного потенціалу територіальних громад Чернівецької області у 2018-2022 рр.;
- визначити роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів бюджетів територіальних громад;
- дослідити місцеве оподаткування як метод збільшення дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування;

- оцінити міжнародний досвід як напрямок змін у вітчизняному механізмі формування дохідного потенціалу територіальних громад;

- обґрунтувати орієнтири зміцнення дохідного потенціалу бюджетів місцевих громад в Україні.

Об'єктом дослідження є система економічних взаємопов'язаних відносин, яка виникає в процесі перерозподілу частини новоутвореної вартості на користь територіальних громад з метою збільшення їхнього дохідного потенціалу.

Предметом дослідження є механізм формування дохідного потенціалу місцевих громад в умовах реалізації бюджетної децентралізації та адміністративно-територіальної реформи.

Методологічна база магістерського дослідження сформована за рахунок опрацювання та застосування теоретичних положень теорії місцевих фінансів, які відображені в монографічних та інших публікаціях фахівців з місцевих фінансів. У роботі також використані положення чинного нормативно-правового законодавства, зокрема бюджетного і податкового, а також законодавства з питань територіального розвитку. Дослідження проведено із використанням загальних і спеціальних методів, серед яких, методи узагальнення, аналізу, статистичних порівнянь.

Інформаційну базу магістерського дослідження склали офіційно оприлюднені центральними та місцевими органами влади дані за 2018-2022 роки (зокрема, Кабінетом Міністрів України, Міністерством фінансів України, Державною податковою службою України, Державною казначейською службою України, Чернівецькою обласною державною адміністрацією, Чернівецькою обласною радою та Департаментом фінансів Чернівецької обласної державної (військової) адміністрації).

Наукова новизна результатів дослідження пояснюється обґрунтуванням основних орієнтирів, спрямованих на розширення дохідного потенціалу територіальних громад з урахуванням особливостей процесу децентралізації та воєнного стану в Україні.

Практичне значення результатів магістерської роботи вбачаємо в можливостях покращити фінансову спроможність місцевих громад.

Особистий внесок магістра. Автор роботи провів дослідження одноосібно відповідно до отриманих від наукового керівника завданнями. На захист виносяться висновки та пропозиції теоретичного характеру та відповідні рекомендації практичного значення, які отримані магістром самостійно.

Структура та обсяг роботи. Робота містить вступ, три розділи (вісім параграфів), висновки, список використаних джерел з 72 найменувань на 7 сторінках і 7 додатків, які розміщені на 10 сторінках. Обсяг її основної частини складає 78 сторінок, на яких розміщено 9 рисунків і 4 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1.1. Зміст і джерела формування дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування

У практиці зарубіжних країн передача повноважень від центральних органів державного управління до місцевих органів сприяє зміцненню системи місцевого самоврядування та надає можливість ефективніше вирішувати питання територіального розвитку.

Саме органи місцевого самоврядування є первинною ланкою, яка забезпечує надання жителям на відповідній території більшості необхідних публічних послуг. Для виконання покладених на органи місцевого самоврядування повноважень, вони, крім нематеріальних активів, повинні мати достатній потенціал для свого розвитку, зокрема: економічний, трудовий, інфраструктурний та природно-ресурсний. Тільки за умови наявності відповідної ресурсної бази місцеві органи влади матимуть можливість забезпечити якісне та своєчасне виконання як власних, так і делегованих державою повноважень.

Зміцнення фінансової спроможності місцевих громад є одним із основних напрямків розвитку місцевого самоврядування в Україні, так як реалізація їх організаційно-правової самостійності неможлива без достатнього ресурсного забезпечення місцевих бюджетів.

Погляди на сутність ресурсного забезпечення та його роль в утворенні самодостатніх територіальних громад на даний час є різними за своїм змістом та напрямками трактування. Поряд із цим, у світлі реформи місцевого самоврядування, виникає необхідність розширити теоретико-наукові дослідження в частині трактування «ресурсне забезпечення місцевих бюджетів» з огляду на основні аспекти та принципи. На думку М. Трещова визначення

поняття «ресурсне забезпечення місцевих бюджетів» лежить на стику економічної та соціальної складової ресурсного підходу до суспільного розвитку, який акцентується на вивченні капіталу, земельних, соціальних, фінансових ресурсів, здібностей до підприємництва та проектного та інформаційного менеджменту. Тому, науковець пропонує визначати досліджувану дефініцію із застосуванням двох підходів: функціонального та структурного. Із погляду функціонального підходу «ресурсне забезпечення місцевих бюджетів» слід трактувати як композицію підприємницької ініціативи та фінансових, природних, майнових, інформаційних, інфраструктурних і людських, часових ресурсів, які знаходяться на території, підвладній органам місцевого самоврядування, формують дохідну базу відповідних місцевих бюджетів прямо або опосередкованим шляхом. У межах структурного підходу – це пул власних надходжень місцевих бюджетів; коштів, залучених органами місцевого самоврядування; трансфертів з державного бюджету; прямого фінансування з державного бюджету та інших видів міжбюджетних трансфертів і спрямовуються органами місцевого самоврядування для надання громадянам публічних послуг в рамках виконання власних та делегованих державою повноважень [14, с. 179].

Т. Крушельницька розглядає ресурсне забезпечення місцевих бюджетів як складну, відкриту систему (підсистему місцевого самоврядування), з наявністю ієрархічних і фрагментарно гетерархічних ознак, що складається із гетерогенних елементів організаційно-функціонального і структурно-компетентнісного впливу на процес формування дохідної бази місцевих бюджетів [30, с.79].

О. Ольшанський пропонує розглядати ресурсне забезпечення як сукупність заходів, засобів і методів органів влади, які необхідні, щоб створити умови для максимально повноцінного задоволення потреб місцевої громади; гарантувати збалансованість завдань органів публічного управління та наявних для їх виконання фінансових ресурсів.

Ключовим поняттям визначення змісту фінансового потенціалу є «потенціал». Категорія «потенціал» трактується, як певна інтегральна

характеристика «сукупності можливостей, властивостей, засобів, способів та резервів розвитку певного об'єкта» [55, с. 36].

Фінансовий потенціал держави – це комплекс мобілізованих фінансових ресурсів усіх галузей економіки, що представляють здатність країни в цілому та окремих суб'єктів господарювання до залучення та ефективного їх використання задля забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. Водночас, для забезпечення розвитку регіонів, головну роль відіграє фінансовий потенціал територіальних громад, як фактор фінансової автономії та фінансової спроможності місцевих органів влади.

Фінансовий потенціал місцевої громади є системним поняттям, що охоплює сукупність усіх наявних ресурсів (фінансові ресурси органів місцевого самоврядування) і потенційних ресурсів (грошові кошти, які можуть бути акумульовані місцевими органами влади за умови більш ефективної діяльності суб'єктів господарювання на відповідній території) та спроможність місцевого самоврядування до акумуляції достатніх фінансових ресурсів й ефективного їх використання для забезпечення сталого розвитку відповідної територіальної громади».

Таким чином, високий фінансовий потенціал органів місцевого самоврядування свідчить про перспективу залучення і ефективного використання фінансових ресурсів, водночас низький - вказує на обмежені засоби розвитку територіальної громади.

Слід зазначити, що отримання своєчасних доходів (ресурсів) і забезпечення їхнього раціонального та ефективного використання – це сутність фінансової діяльності органів місцевого самоврядування.

Науковці Ситник Н. С., Західна О. Р та Стасишин А. В. визначають такі основні ознаки формування фінансово-економічного потенціалу територіальної громади, які існують незалежно від рівня використання фінансових ресурсів та їх перерозподілу:

- внутрішня обумовленість;
- зовнішня залежність;

- структурованість у відповідності до побудови фінансової системи;
- вплив взаємодії суб'єктів економічних відносин територіальної громади на показники спроможності; спрямованість на розвиток [66, с. 270].

Зважаючи на різний рівень спроможності не тільки регіонів України, а й окремих територіальних громад, яка напряму залежить від галузевої та територіальної диференціації, ефективне використання фінансового потенціалу є важливим фактором формування самодостатніх місцевих громад. Особливу увагу слід приділити саме на нарощування додаткових резервів фінансового потенціалу територіальних громад. Фінансові ресурси слід розглядати як один із найбільш важливих видів ресурсного забезпечення територіальної громади.

Залежно від методів залучення більшість науковців виокремлюють наступні джерела фінансування місцевого соціально-економічного розвитку, які відіграють особливу роль у соціально-економічному розвитку територіальної громади: бюджетні, інвестиційні, кредитні та грантові ресурси.

Одним із важливих інструментів реалізації місцевої економічної політики держави є місцеві бюджети, зокрема бюджети територіальних громад. Від зростання фінансового потенціалу місцевих бюджетів напряму залежить якість життя населення відповідної громади, боротьба з бідністю та зниження рівня інфляції тощо. Місцеві фінанси об'єднують сукупність усіх фінансових ресурсів, які перебувають у розпорядженні місцевих органів влади і соціально-економічні відносини при формуванні, розподілі, використанні та нарощуванні фінансового потенціалу територіальної громади. Організація місцевих фінансів вбачає обов'язкове розмежування повноважень і функцій між центральними органами влади та місцевим самоврядуванням, чіткий поділ ресурсних (дохідних) джерел, а також видатків між державним бюджетом і бюджетами громад; надання закріплених на постійній основі власних дохідних джерел місцевому самоврядуванню; самостійність у формуванні та використанні місцевих бюджетів; забезпечення державної фінансової підтримки фінансово неспроможних територіальних громад, проведення фінансового вирівнювання шляхом надання відповідних трансфертів; стимулювання до нарощування

доходів як державного, так і бюджетів громад; раціональне й економне використання матеріальних і фінансових ресурсів; здійснення контролю за використанням наявних ресурсів; гласність та відкритість у формуванні та використанні ресурсів місцевого самоврядування.

Основними джерелами дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування можуть бути:

- державні кошти, що передаються місцевим органам влади у вигляді дохідних джерел та прав, відповідно до чинного законодавства;
- власні кошти місцевих органів самоврядування;
- запозичені кошти або комунальні кредити.

Проте, основною складовою дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування є бюджети.

Відповідно до Бюджетного кодексу України «бюджети місцевого самоврядування - бюджети сільських, селищних, міських територіальних громад, а також бюджети районів у містах (у разі утворення районних у місті рад)» [3].

Бюджети територіальних громад, формуються відповідно до Бюджетного кодексу України на бюджетний рік з урахуванням таких особливостей:

- доходи бюджетів територіальних громад визначаються відповідно до статей 64 та 69¹ Бюджетного кодексу України.
- видатки та кредитування бюджетів територіальних громад визначаються статтями 89 і 91 Бюджетного кодексу;
- відносини між бюджетами територіальних громад та державним бюджетом визначаються статтями 97, 99, 100, 102, 103, 103 і 108 Бюджетного кодексу України.

Бюджетним кодексом України визначено, що доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) [3].

Відповідно до статті 9 Бюджетного кодексу України надходження доходи бюджету за джерелами класифікуються за такими розділами:

- «податкові надходження;
- неподаткові надходження;
- доходи від операцій з капіталом;
- трансферти» [3].

Склад доходів бюджетів територіальних громад та нормативи зарахування доходів до них визначаються статтями 64, 64¹, 66, 69¹ та 71 Бюджетного кодексу.

Основними власними дохідними джерелами відповідно до статей 64, 69¹ Бюджетного кодексу є:

- 64 % податку на доходи фізичних осіб;
- місцеві податки, серед яких слід відмітити плату за землю, єдиний податок та податок на нерухоме майно;
- рентні платежі за спеціальне користування природними ресурсами, серед яких слід виділити рентну плату за користування природними ресурсними місцевого значення та 37 % рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів державного значення;
- акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів та 13,44 % акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на територію України пального;
- плата за надання адміністративних послуг;
- податок на прибуток підприємств комунальної власності;
- інші платежі, які відповідно до Бюджетного кодексу зараховується до бюджетів територіальних громад.

Отже, бюджети територіальних громад являються основними фінансовими планами відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Це пов'язано в основному із тим, що через місцеві бюджети перерозподіляється практично п'ята частина ВВП усієї України.

Дохідний потенціал місцевих органів влади формується з різних джерел, поряд із цим, порядок його формування і використання регулюється виключно

Бюджетним кодексом та законом про державний бюджет на відповідний рік, а суть дохідних джерел бюджетів територіальних громад для всіх одна – податкові та/або неподаткові надходження суб'єктів господарювання усіх форм власності та громадян, які зосереджуються у відповідному бюджеті. При цьому, основним джерелом формування дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування є податки.

1.2. Вплив бюджетної децентралізації на формування дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування в Україні

За більш ніж за 30 років незалежності України з'явилося низка проблем, які негативно впливали на її подальший розвиток та вимагали негайного позитивного вирішення. Основною і дуже важливою постала проблема самої системи управління державою, яка потребує перебудови. Реформа в управлінні державою направлена на передачу відповідних повноважень на місця, де громади можуть формувати і реалізувати свою внутрішню політику життєдіяльності і розвитку відповідного регіону, що в свою чергу вплине на конкурентоспроможність економіки, її відкритість і чітко визначені правила ведення, захист прав власності суб'єктів господарювання, які проводять діяльність на даній території, покращення її інфраструктури і підвищення рівня життя населення громади.

Важливим в процесі децентралізації є утворення самостійних бюджетів громад, які би в повній мірі задовольняли ефективне виконання функцій та повноважень органів місцевого самоврядування. Тому фінансова децентралізація територіальних громад є дуже вагомим важелем в утвердженні їх як самодостатніх і фінансово незалежних суб'єктів країни.

Фінансова децентралізація є однією з найуспішніших сучасних реформ, яка має досить ефективне впровадження в Україні. Так як, бюджетна децентралізація покликана зміцнити спроможність місцевих громад та підвищити рівень соціально-економічного розвитку регіонів, законодавством

України було передбачено збільшення доходів та повноважень громад, які об'єдналися в умовах даної реформи. Кінцевою метою децентралізації є створення спроможних територіальних громад шляхом передачі повноважень та відповідно ресурсів від державних органів місцевим органам влади.

Бюджетна децентралізація є основною реформою, яка покликана змінити всю систему управління державою, де громади отримують можливість самостійно ухвалювати відповідні рішення і відповідати за їх реалізацію, самостійно визначати пріоритети фінансової і соціально-економічної політики, та їх реалізовувати. Першим інструментом зміни самої системи управління було прийняття у 2015 році Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». В цьому ж році пройшли перші місцеві вибори у 159 територіальних громадах, а вже з 2016 роки вони перейшли на нові міжбюджетні відносини із державним бюджетом. Водночас, децентралізація місцевих бюджетів почалась із прийняттям відповідних змін до Бюджетного і Податкового кодексів України, якими були передані не тільки додаткові (в навантаження) бюджетні повноваження, але і стабільна дохідна база бюджетів громад для їх реалізації.

На сьогодні в Україні Постановою Верховної Ради України від 17 липня 2020 року «Про утворення та ліквідацію районів» у складі областей по всій Україні було виділено всього 1469 територіальних громад, зокрема: 409 міських громад з центром у місті, 435 селищних громад з центром у селищі міського типу, 625 сільських громад з центром у селі. Водночас, більшість цих громад фінансово неспроможна. Близько 900 громадам не вистачає власних доходів навіть на покриття своїх поточних видатків. І тут на державному рівні необхідно ухвалити рішення про те, яким чином ці громади далі розвивати.

До 1 січня 2015 року, місцеві бюджети повністю залежали від державного бюджету, а наразі вони мають свої власні надходження. Де стало можливим завдяки прийняттю окремих законів та змін до Бюджетного і Податкового кодексів України. Так, у 2014-2015 роках були ухвалені такі важливі законодавчі акти:

- «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи»;

- «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин»;

- «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо особливостей формування та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад».

Основні засади фінансового зміцнення місцевої влади закладено в ст. 9 Європейської Хартії місцевого самоврядування, якою передбачено, що «органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень. Такі права вперше в історії незалежної України пропонувалися закріпити у проекті Закону про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади, поданому Президентом України на розгляд Верховної Ради України. У пропозиції змін до статті 142 Конституції України, зокрема, зазначається, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є:

– земля, рухоме і нерухоме майно, природні ресурси, інші об'єкти, що є у комунальній власності територіальної громади;

– місцеві податки і збори, частина загальнодержавних податків та інші доходи місцевих бюджетів.

Проте, зазначений законопроект із-за відсутності підтримки, був знятий з розгляду.

Якщо вже йдеться про фінансову децентралізацію, порівняймо із формуванням відповідної статті чинної Конституції України, де такою основою названо лише «доходи місцевих бюджетів та інші кошти».

У лютому 2020 року Верховна Рада України звернулася в Раду Європи з запитом щодо надання підтримки Україні в процесі поточної конституційної підтримки, що стосується децентралізації в Україні, але згодом і цей законопроект було відкликано.

Слід зауважити, що висновки Венеційської комісії щодо самого тексту

цього проекту закону були в основному позитивні. Законопроект був прийнятим в першому читанні, але на друге читання винесений так і не був.

В Україні наразі діє Національний проект децентралізації, який включає 25 Програм, основне місце посідає Програма «Підтримка реформи децентралізації в Україні/U-LEAD з Європою: Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку», сума допомоги Україні по даній Програмі з 01.01.2016 по 31.12.2023 рр. складає – 152,3 млн.EUR [57].

У травні 2021 року Кабінет Міністрів України ухвалив Бюджетну декларацію на 2020-2024 роки, яка була подана на розгляд Верховної Ради України, та передбачала просування подальшої реформи управління країною та її можливості в частині збільшення бюджетів територіальних громад.

Дослідивши чинне законодавства України, можна стверджувати, що децентралізація владних та фінансових повноважень держави на користь місцевих органів влади є однією з найбільш визначальних реформ з часів незалежності.

Якщо розглянути результати бюджетної децентралізації від початку її реалізації до сьогодні, зокрема в частині формування фінансової самодостатності місцевих громад Чернівецької області маємо наступні результати.

Постановою Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 №214 затверджена Методика формування спроможних територіальних громад.

Згідно цієї Методики, оцінка рівня спроможності територіальних громад проводиться на основі критеріїв, які характеризують основні економічні і соціальні показники, що впливають на розвиток відповідної територіальної громади.

Критеріями оцінки рівня спроможності територіальних громад визначені:

- кількість населення, яка постійно проживає на території громади;
- кількість учнів, які здобувають освіту в освітніх закладах освіти, які розташовані на території відповідної громади;

- площа території територіальної громади;
- індекс податкоспроможності бюджету громади;
- частка місцевих податків у власних доходах (без трансфертів) бюджету громади.

При цьому, рівень спроможності громад визначається на основі суми числових значень критеріїв оцінки рівня самодостатності громад і складає:

низький рівень спроможності громад - від 1,5 до 2,1;

середній рівень спроможності громад - від 2,2 до 3,8;

високий рівень спроможності громад - від 3,9 до 5.

Водночас, кількість спроможних громад з низьким рівнем спроможності не може перевищувати 10 % загальної кількості територіальних громад відповідного регіону.

Таким чином, згідно вказаної Методики на теренах Чернівецької області з 417 населених пунктів утворено 52 територіальні громади, з яких:

При цьому, Чернівецький район об'єднав 33 територіальні громади (215 населених пунктів); Дністровський район - 10 територіальних громад (107 населених пунктів); Вижицький район - 9 територіальних громад (95 населених пунктів).

Із загальної кількості територіальних громад Чернівецької області створено:

- 11 міських територіальних громад, з них 2 громади - на основі міст обласного значення (Чернівецька та Новодністровська);

- 7 – селищних територіальних громад (в основному на базі бувших районних центрів);

- 34 – сільських територіальних громад.

По кількості населення: більше 7 тисяч жителів мають 38 громад області; від 3 до 7 тисяч жителів осіб – 14 громад.

По чисельності учнів у закладах освіти: понад 500 учнів мають 50 територіальних громад; від 300 до 500 учнів – 2 територіальні громади.

По загальній площі території громади: до 200 кв.км мають 44 територіальні

громади; від 200 до 400 кв.км – 4 територіальні громади; від 400 кв.км – 4 територіальні громади.

По частці місцевих податків у власних доходах бюджету громади (без трансфертів з державного бюджету): понад 40% мають 17 територіальних громад; від 20 до 40% - 33 територіальні громади; до 20% - лише 2 громади.

По індексу податкоспроможності громади: значення показника до 0,3 мають 29 територіальних громад; значення показника від 0,3 до 0,7 – 21 територіальна громада; значення показника більше 0,9 – 2 територіальні громади (Новодністровська та Чернівецька; за останній досліджуваний рік і Вікнянська сільська громада).

Отже, якщо підсумувати всі вище вказані показники розроблені згідно Методики, то на території Чернівецької області 8 громад мають високий рівень самодостатності - значення критерію більше 3,9; 44 громади мають середній рівень спроможності - значення критерію від 2,2-3,8. Зазначене свідчить про те, що на території Чернівецької області наразі відсутні територіальні громади з низьким рівнем спроможності. Чи співпадає дане твердження із реальністю, покаже аналіз формування та наповнення дохідного потенціалу територіальних громад, який проведений у другому розділі магістерської роботи.

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що бюджетна децентралізація проведена в Україні має свої переваги та недоліки. До переваги слід віднести те, що:

- місцеві бюджети отримали фінансову самостійність, а територіальні громади право на міжбюджетні відносини напряму з державним бюджетом;
- зросла кількість податків і зборів та визначено їх відсоток, який залишиться в місцевих бюджетах і не зараховується до державного;
- запроваджено нові види державних трансфертів таких як базова та реверсна дотації; субвенції: освітня, медична (до 2021 року);
- органи місцевого самоврядування, окрім казначейських рахунків, можуть розміщувати свої власні доходи в установах банків;
- місцеві органи влади під власні гарантії можуть брати запозичення від

міжнародних фінансових установ, які можна направляти на розвиток власної інфраструктури.

До недоліків можна віднести:

- необхідно продовжувати реформування побудову бюджетної системи, яка має відповідати новим вимогам і завданням;

- часто виникають ситуації, коли навіть бездотаційні територіальні громади, мають проблеми із наповнення власної дохідної бази і не спроможні покрити нею видаткову частину бюджету, що в свою чергу створює проблеми з фінансування соціально-культурної сфери;

- відсутність достатніх джерел фінансування, як на державному, так і на місцевому рівнях (особливо у військовий час) приводить до неефективного управління місцевими фінансовими ресурсами;

- недосконалі взаємовідносини між державним бюджетом і місцевими бюджетами, які проявляються у тому що територіальні громади, в великій мірі, залежать від політики врегулювання міжбюджетних відносин, яка на думку експертів, поступово повинна переходити від забезпечення бюджетними ресурсами територіальних громад до бюджетного регулювання;

І що саме головне, на сьогодні в нашій країні відсутні органи нагляду (адміністративного) за діяльністю органів місцевого самоврядування на рівні центральних органів влади.

1.3. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану в Україні

Повномасштабне вторгнення росії зумовило надзвичайні виклики як для усього суспільства, так і для всіх процесів, що відбуваються в Україні. Відбулася руйнація значної частини виробничої, транспортної інфраструктури, а також житлового фонду, майна установ і організацій, які забезпечують соціально важливі функції критичної інфраструктури. Усе це звісно позначилося і на бюджетах, як державному так і місцевих. Адже, зважаючи на зменшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, спричинене значним зменшенням

податкоспроможності населення та суб'єктів господарювання, потреби в забезпеченні функціонування бюджетних установ постійно зростають. Водночас значно зросли потреби у фінансуванні видатків, пов'язаних із забезпечення обороноздатності та підтримкою населення й бізнесу.

Першим кроком для приведення бюджетної системи України до реалій воєнного стану було прийняття Закону України «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України» від 15.03.2022 р. № 2134-IX. Ним були скориговані норми Бюджетного кодексу України щодо формування й виконання бюджетів усіх рівнів в умовах воєнного стану.

Зазначеним Законом передбачені певні послаблення та винятки в частині формування та виконання бюджетів.

По-перше, не застосовуються норми ст. 33 та ст. 75 Бюджетного кодексу щодо бюджетної декларації та прогнозів місцевих бюджетів. Нагадаємо, що бюджетна декларація - це документ середньострокового бюджетного планування, в якому визначаються засади бюджетної політики й показники державного бюджету на середньостроковий період і є основою для складання проекту Закону України «Державного бюджету України на відповідний рік» та відповідних прогнозів місцевих бюджетів. Бюджетну декларацію віднесено до складових бюджетного законодавства, а процес її розроблення та ухвалення є складовими бюджетного процесу.

Прогноз відповідного місцевого бюджету - це документ середньострокового бюджетного планування, в якому визначаються показники місцевого бюджету на середньостроковий період і є основою для складання проекту відповідного бюджету. Згідно ст. 75 Бюджетного кодексу України прогноз місцевого бюджету складається з урахуванням показників бюджетної декларації, за типовою формою, яку визначає Міністерство фінансів України. Слід зазначити, що середньострокове планування впроваджували після завершення процесу об'єднання територіальних громад, поетапно починаючи з 01.01.2020 року. Проте, в умовах війни обидва ці документи не впливають на

формування показників місцевих бюджетів та внесення відповідних змін до них.

Також не застосовуються норми ч. 7 ст. 13 Бюджетного кодексу України щодо передачі коштів між загальним і спеціальним фондами бюджету виключно в межах бюджетних призначень, через схвалення рішення про відповідний місцевий бюджет або про внесення змін до нього та ст. 23 Бюджетного кодексу щодо обов'язковості погодження з відповідною комісією місцевої ради рішення виконавчого комітету відповідної місцевої ради про перерозподіл видатків місцевого бюджету та надання кредитів з бюджету, передання бюджетних відповідних призначень.

Тимчасово також скасовано терміни подання органами казначейства звітності про виконання місцевих бюджетів.

По-друге, наразі не застосовуються й вимоги Бюджетного кодексу України в частині обов'язкової публікації (не пізніше 1 березня року, що настає за звітним) звіту про виконання місцевих бюджетів у газетах, визначених відповідними місцевими радами, та публічного подання (до 15 березня року, що настає за звітним роком) інформацій про виконання місцевих бюджетних програм головними розпорядниками бюджетних коштів, а також публікації оголошення про час та місце публічного подання такої інформації, оприлюднення способом згідно Закону України «Про доступ до публічної інформації» інформації, визначеної ч. 5 ст. 28 Бюджетного кодексу України.

По-третє, не застосовуються ч. 7 і 8 ст. 78 Бюджетного кодексу в частині обмежень щодо ухвалення рішень відповідною місцевою радою про внесення змін до відповідних місцевих бюджетів. Тобто, щоб ухвалити рішення відповідною радою внести зміни до рішення про місцевий бюджет, не потрібно «офіційного висновку місцевого фінансового органу про перевиконання чи недовиконання дохідної частини загального фонду, про обсяг залишку коштів загального та спеціального фондів (крім власних надходжень бюджетних установ) відповідного бюджету».

Щодо формування та використання резервного фонду відповідного бюджету також внесені зміни. Так, в умовах воєнного стану не застосовуються

вимоги ч. 3 ст. 24 Бюджетного кодексу України щодо обмеження розміру резервного фонду бюджету 1 % обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету. Нагадаємо, що резервний фонд відповідного бюджету формують задля проведення непередбачених видатків, які не мають постійного характеру та не могли бути передбачені під час складання бюджету. Передбачити такі випадки (надзвичайні ситуації та воєнне вторгнення) практично неможливо.

Слід зазначити, що державному бюджеті резервний фонд передбачають обов'язково. Рішення щодо необхідності створити резервний фонд місцевого бюджету ухвалює відповідна місцева рада. Порядок використання цих коштів затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 р. № 415 «Про затвердження Порядку використання коштів резервного фонду бюджету».

При цьому, кошти резервного фонду відповідного бюджету можна використовувати на проведення поточних, капітальних видатків та на надання кредитів згідно із законодавством.

Серед норм, які не діють в умовах воєнного стану, опинилась і ст. 55 Бюджетного кодексу України, якою регламентовано захищені статті видатки. Нагадаємо, що до захищених видатків віднесено: оплату праці працівників бюджетних установ; нарахування на заробітну плату; придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів; забезпечення продуктами харчування; оплату комунальних послуг та енергоносіїв; обслуговування державного (місцевого) боргу; соціальне забезпечення; поточні трансферти місцевим бюджетам; підготовку кадрів закладами фахової передвищої та вищої освіти; забезпечення осіб з інвалідністю технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення для індивідуального користування; наукову і науково-технічну діяльність; роботи та заходи, що здійснюються на виконання Загальнодержавної програми зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему, та роботи з посилення бар'єрних функцій зони відчуження, а також роботи та заходи з фізичного захисту ядерних установок та ядерних матеріалів; компенсацію процентів, сплачуваних банкам та/або іншим фінансовим установам за

кредитами, отриманими громадянами на будівництво (реконструкцію) чи придбання житла; заходи, пов'язані з обороноздатністю держави, що здійснюються за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету; здійснення розвідувальної діяльності; оплату послуг з охорони державних (комунальних) закладів культури; оплату енергосервісу; виплати за державними деривативами; програму державних гарантій медичного обслуговування населення; середньострокові зобов'язання у сфері охорони здоров'я [3].

Тобто як таких захищених статей видатків у період воєнного стану немає. Натомість є тільки пріоритетність здійснення видатків органами державної казначейської служби, яка наразі врегульована оновленою постановою Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 р. № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану».

Згідно норм цієї постанови Уряду, перша черга – це видатки на національну оборону і безпеку в умовах режиму воєнного стану.

Друга черга це: оплата праці працівників бюджетних установ; погашення та обслуговування державного та місцевого боргу, виконання гарантійних зобов'язань тощо; виплата пенсій, надбавок і підвищень до пенсій; соціальне забезпечення, придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів; придбання води питної (зокрема, у пляшках); забезпечення продуктами харчування; медичне обслуговування населення; комунальні послуги та енергоносії; поточні трансферти місцевим бюджетам; інші видатки.

Слід також зазначити, що у період дії воєнного стану та впродовж року після його скасування норми Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та інші норми законодавства, що впливають із цього Закону, не застосовуються. Тобто, уся державна допомога, яка надана впродовж цього періоду, вважається припустимою. Надавачі державної допомоги звільняються від обов'язку подавати звітність про чинну державну допомогу.

Щодо повноважень органів місцевого самоврядування або військових адміністрацій в умовах воєнного стану, то вони можуть ухвалювати рішення

спрямувати залишки коштів освітньої субвенції та субвенції особам з особливими освітніми потребами отриманих з державного бюджету та збережених на рахунках місцевих бюджетів станом на 1 січня 2022 року, на:

- заходи територіальної оборони;
- задоволення продовольчих потреб цивільного населення;
- евакуацію/вивезення/переміщення цивільного населення з місцевості, де ведуться бойові дії, та небезпечних територій у безпечні місця, зокрема на оплату транспортних послуг, пально-мастильних матеріалів, облаштування місць розміщення громадян, які у зв'язку з бойовими діями залишили місце проживання/перебування, оплату інших заходів, спрямованих на підтримку цивільного населення в умовах воєнного стану.

Для реалізації цієї норми було ухвалено постанову Кабінету Міністрів «Про внесення змін до порядків та умов, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 6 і від 14 лютого 2017 р. № 88» від 26.03.2022 р. № 365, якою внесено такі самі зміни у відповідні порядки.

Також, на період дії воєнного стану до розпорядників та одержувачів бюджетних коштів сектору національної безпеки та оборони, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, залучених до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, не застосовується зупинення операцій з бюджетними коштами, тимчасове припинення бюджетних асигнувань, зменшення бюджетних асигнувань як заходи впливу за порушення бюджетного законодавства.

Воєнний стан також вимагає швидкої адаптації, крім бюджетного, так і податкового законодавства до нових реалій. Вже на повномасштабного вторгнення були зроблені перші, проте точно не останні зміни до податкового законодавства.

По-перше, були надані пільги для платників податків, які перебувають на спрощеній системі оподаткування, а саме з 1 квітня 2022 року до кінця воєнного стану фізичні особи підприємці, платники єдиного податку I-ї та II-ї груп, мають право не сплачувати єдиний податок. При цьому, декларація за цей період не

підлягає заповненню.

Зміни були внесені також і для платників єдиного податку III-ї групи. зокрема:

- ставка єдиного податку на період воєнного стану становитиме 2%, замість 5%;
- платники цієї групи звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання встановленої податкової звітності з податку на додану вартість з операцій із постачання товарів, робіт та послуг на території України.

Також надана можливість для фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб обрати спрощену систему оподаткування при граничному розмірі календарного доходу не більше 10 млрд грн на рік. При цьому, крім обсягу доходу, суб'єкти господарювання мають відповідати таким вимогам:

- є резидентами України;
- не здійснюють діяльність з організації, проведення азартних ігор, парі, лотерей; обміну іноземної валюти; експорт, імпорт, продаж підакцизних товарів; видобуток, реалізацію корисних копалин.
- не є фінансовою установою або реєстратором цінних паперів;
- не є представництвом чи відокремленим підрозділом юридичної особи, яка не є платником єдиного податку.

На період дії воєнного часу також був скорочений перелік вимог для обрання спрощеної системи оподаткування. Верховна Рада України 1 квітня 2022 року прийняла Закон України «Щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану» за №7234, який, зокрема передбачає:

- для платників єдиного податку III-ї групи не застосовується обмеження щодо обсягу доходу на рік;
- можливість перебування на спрощеній системі оподаткування суб'єктів господарювання, які провадять діяльність з роздрібною торгівлю підакцизними товарами, з видобування поверхневих та підземних вод та надання послуг централізованого водопостачання та водовідведення;
- врегулювання наслідків з оподаткування податком на прибуток при

переході платників податків із загальної системи оподаткування на спрощену із застосуванням ставки 2% і навпаки.

Також, на період з 01.03.2022 по 31 грудня року, наступного за роком, в якому буде скасовано воєнний стан, не нараховується та не сплачується земельний податок на територіях, на яких ведуться бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих росією. Перелік таких територій визначає Кабінет Міністрів України.

Крім цього, за 2022-2023 рр. не нараховується та не сплачується загальне мінімальне податкове зобов'язання з цих ділянок.

При цьому, слід звернути увагу, що під час воєнного стану у випадках передбачених законодавством, суб'єктам господарювання необхідно застосовувати РРО та ПРРО. Адже з прийняттям Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" відновлюється проведення усіх перевірок, зокрема є обов'язковим надання клієнтам можливості розраховуватись платіжною карткою.

Щодо неприбуткових організацій, то при перерахуванні пожертвувань Збройним Силам України, ці кошти можуть бути враховані до податкової знижки, яка не перевищує 16% загального річного оподаткованого доходу такої особи. А фізичні особи-підприємці та особи, які провадять незалежну професійну діяльність (крім тих, що обрали спрощену систему оподаткування) мають право зарахувати такі пожертвування до складу витрат за звітний період. Крім цього, на час воєнного стану, неприбутковим організаціям дозволено передавати майно, надавати послуги та використовувати доходи для оборони держави, навіть якщо така діяльність не передбачена установчими документами цих організацій.

Зважаючи на вищевикладене, держава докладатиме значних зусиль, аби запрацювала економіка, яка дестабілізувалася з початком війни, тому, незважаючи ні на що, бізнес повинен працювати.

В умовах воєнного стану кожен має підтримувати економічний фронт. Тим

більше, що кошти, які надходять до бюджетів територіальних громад, не тільки працюють на їх розвиток, але й напряду, від наповнення місцевих бюджетів залежить допомога армії, підтримка населення, ліквідація наслідків вторгнення тощо.

Висновки до розділу 1

Впродовж 2014-2019 років Урядом України були здійснені кроки, які дозволили утворити новий рівень місцевого самоврядування, покращити бюджетне законодавство, запровадити сучасні підходи до планування і виконання місцевих бюджетів і змінити систему надання послуг громадянам. Місцеві органи влади у процесі реформи децентралізації отримали не тільки додаткові повноваження, але й дуже серйозний виклик, який полягає у необхідності формування власного потужного дохідного потенціалу. Зробити це можна шляхом провадження ефективної фінансової діяльності, передусім, застосовуючи власний бюджет як потужний важіль управління, що дає змогу органам місцевого самоврядування впливати на політичні, соціальні, а перед усім економічні процеси, пов'язати інститути влади із суб'єктами господарювання всіх форм власності, впливати на громадську думку в громаді тощо.

Формою виявлення дохідного потенціалу місцевих органів влади є в основному грошові кошти, більша частина яких концентрується у їхніх бюджетах.

Доходи бюджетів місцевих громад формуються з різних джерел, проте суть формування цих джерел одна – податкові, неподаткові надходження суб'єктів господарювання та населення, які об'єднуються у фінансові ресурси і зосереджуються у відповідному місцевому бюджеті.

РОЗДІЛ 2

МОНІТОРИНГ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ В 2018-2022 РОКАХ

2.1. Аналіз джерел формування дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування

Основу зростання доходів бюджетів територіальних громад було закладено у 2015 році завдяки прийнятим змінам до Бюджетного та Податкового кодексів України в частині передачі місцевим органам влади додаткових бюджетних повноважень і закріплення за ними стабільних джерел доходів для їх реалізації. Основними пріоритетами прийнятих змін визначено: розширення прав і функцій органів місцевого самоврядування у прийнятті ефективних рішень та надання їм бюджетної самостійності в частині наповнення своїх бюджетів і здійснення видаткових повноважень.

Протягом 2018-2022 років, особливо актуальною стала проблема ефективності функціонування місцевих бюджетів, правильності обрахунку дохідної та витратної частини, того чи іншого бюджету, їх структури, що є особливо актуальним під час війни, яка триває в Україні. У фінансовій системі провідне місце займає бюджет, що є невід'ємним елементом ринкових відносин, оскільки за допомогою бюджету держава концентрує певну частину валового внутрішнього продукту та централізовано її перерозподіляє.

Необхідно оптимізувати структуру доходів місцевих бюджетів для забезпечення їх фінансової незалежності та зростання розвитку регіонів країни, що загалом вплине на розвиток України, а також важливо досліджувати та аналізувати ефективність діяльності місцевих бюджетів і визначити шляхи збільшення дохідної частини бюджету.

Проте, військова агресія росії проти України, розпочата у лютому 2022 року, стала великим потрясінням та викликом як для країни в цілому, так і для

регіонів, що безумовно вплинуло на виконання місцевих бюджетів. Бюджетна система України опинилася в нових реаліях функціонування, до яких швидко довелося адаптуватися центральним та місцевим органам влади. Незважаючи на значний негативний вплив збройної агресії росії на стан соціального і економічного розвитку громад, органи місцевого самоврядування виявилися здатними гідно протистояти викликам у бюджетній сфері та забезпечити виконання дохідної частини загального фонду місцевих бюджетів.

Щодо місцевих бюджетів Чернівецької області, то за 2018-2022 років (без трансфертів і надходжень в рамках програм допомоги урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ) в дохідній частині відзначається постійне зростання надходжень до бюджетів усіх рівнів. При цьому, протягом досліджуваного періоду область більше перерахувала податків до державного бюджету, ніж до місцевих бюджетів (рис. 2.1.).

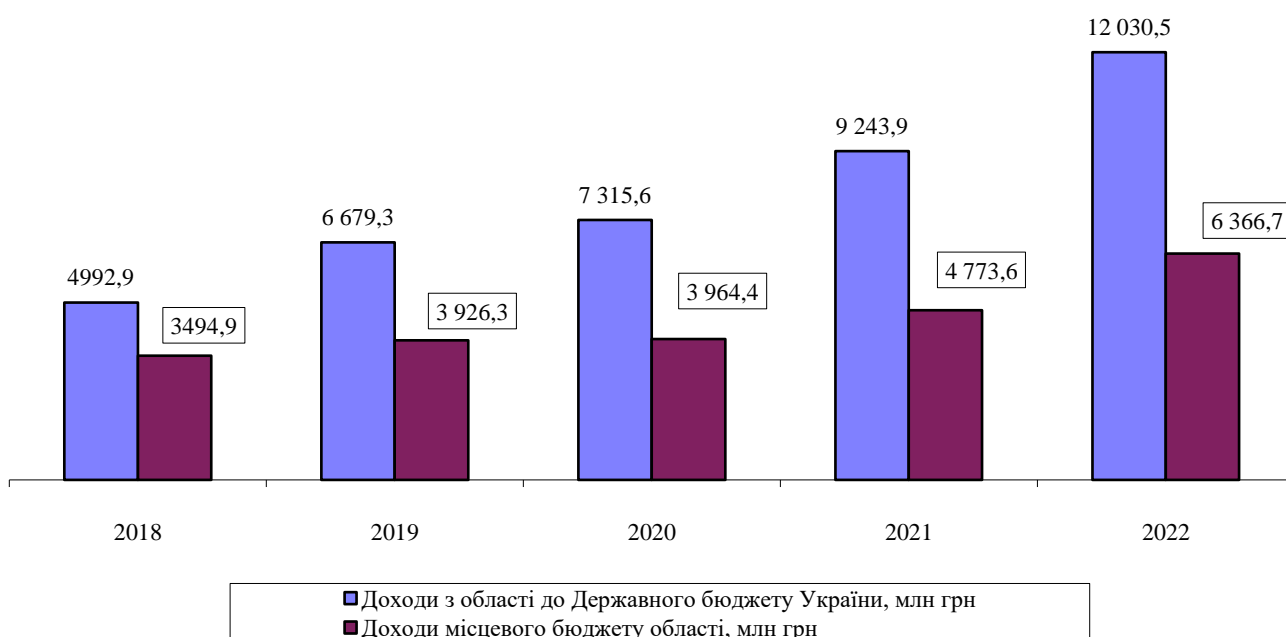

Рис. 2.1. Доходи бюджетів усіх рівнів Чернівецької області за 2018-2022 роки

Так, якщо у 2018 році до місцевих бюджетів області було мобілізовано 3494,9 млн.грн. власних доходів, то за цей же період до державного бюджету суб'єктами господарювання області було перераховано 4992,9 млн.грн., або на 42,9% більше, ніж до місцевих бюджетів.

У 2022 році ситуація змінилася кардинально. До державного бюджету було перераховано 12030,5 млн.грн., що в 1,9 рази більше, ніж надійшло до місцевих бюджетів.

Якщо розглядати надходження до державного бюджету в розрізі органів стягнення, то:

- податковими органами мобілізовано 2860,4 млн грн, що на 551,6 млн грн (23,9%) більше надходжень 2021 року;

- митними органами – 8901,9 млн грн, що на 2216,2 млн грн (33,1%) більше, ніж за 2021 рік;

- іншими органами стягнення – 268,3 млн грн, що на 18,9 млн грн (7,6%) більше надходжень попереднього року.

Поряд з цим, місцеві бюджети Чернівецької області за весь період дослідження є дотаційними, рівень якої коливається з 70% у 2018 році до 39% у 2022 році (рис. 2.2.).

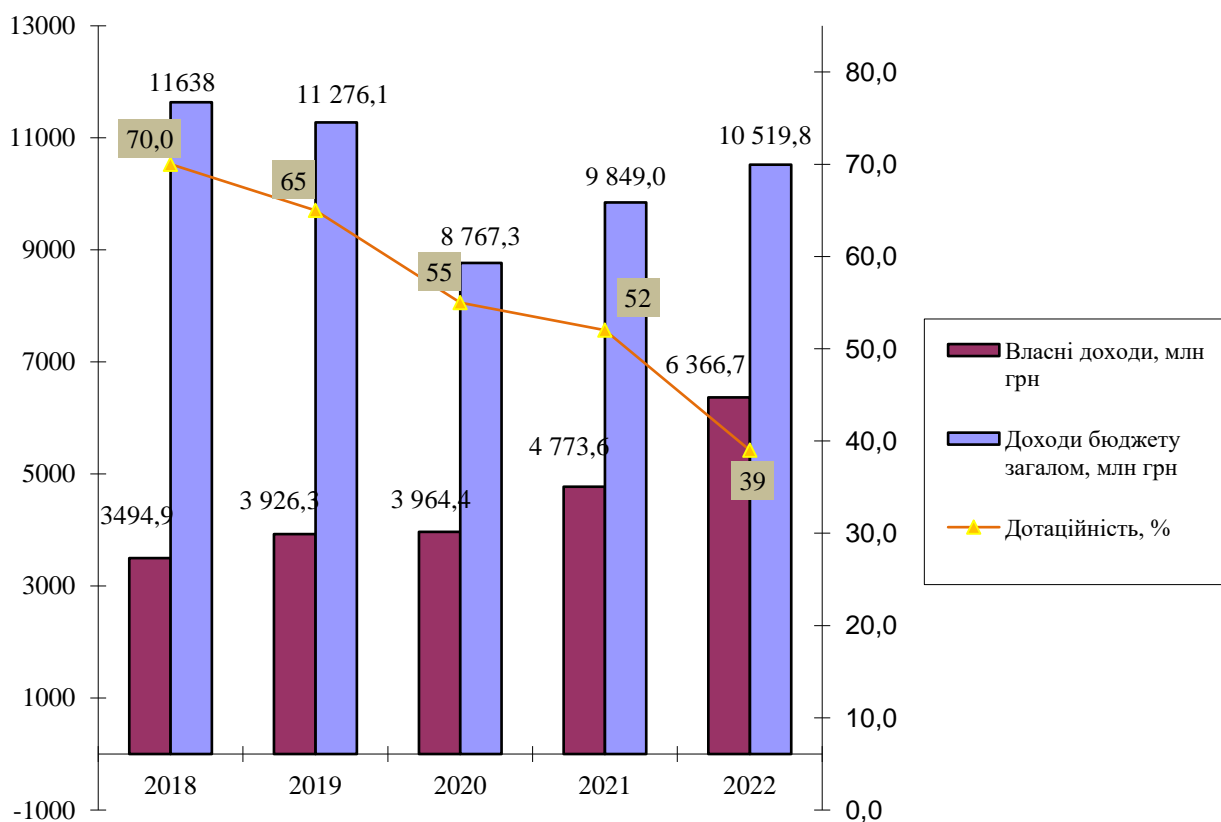

Рис. 2.2 Рівень «залежності» місцевих бюджетів Чернівецької області від державного бюджету за 2018-2022 роки

Зменшення рівня дотаційності пояснюється лише тим фактором, що з 1 січня 2020 року всі медичні заклади, що надають спеціалізовану медичну допомогу, перейшли на оплату за договорами з Національною службою здоров'я України. З того часу, усім місцевим бюджетам не перераховувалась з державного бюджету медична субвенція, якої для прикладу, місцеві бюджети Чернівецької області отримали з державного бюджету у 2019 році в розмірі 1283 млн.грн.

Слід зазначити, що за останні 5 років пропорції бюджетного розподілу власних доходів суттєво не змінилися. Так, динаміка власних доходів до місцевих бюджетів області свідчить про те, що найбільший обсяг надходжень стабільно фіксується тільки в Чернівецькій територіальній громаді.

Для прикладу, за 2022 рік із загального обсягу власних доходів усіх місцевих бюджетів Чернівецької області:

- 44,9% (2860,9 млн.грн.) надійшло до бюджету Чернівецької громади;
- 39,7 % (976,2 млн.грн) – до бюджетів інших 51 територіальних громад;
- 15,4% (979,1 млн.грн.) – до обласного бюджету;

Як бачимо майже половина усієї власної дохідної бази Чернівецької області зосереджена в 1-му бюджеті, а саме Чернівецькому міському.

Якщо розглядати дохідну базу місцевих бюджетів в розрізі класифікації доходів, визначеної статтею 9 Бюджетного кодексу України, то як бачимо з даних табл.2.1., впродовж 2018-2022 років основну частку в доходах місцевих бюджетів Чернівецької області склали офіційні трансферти, у 2018 році їх частка становила 70%, у 2019 році – 65,2%, у 2020 році – 54,8%, у 2021 році – 51,5% та у 2022 році – 39,4%. Зважаючи на те, що офіційні трансферти займають вагомому частину у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів Чернівецької області, цьому джерелу присвячений окремий розділ нашого дослідження.

Другою істотною складовою дохідної бази місцевих бюджетів являються податкові надходження. Так, у 2018 році вони становили 24,7% усієї дохідної бази (2873,2 млн. грн.), у 2019 році – 29% (3274,8 млн.грн.), у 2020 році – 39,8% (3486,5 млн.грн.), у 2021 році – 42% (4152,2 млн.грн.). При цьому, у 2022 році вони вже становили 53,3% (5608,3 млн. грн..) усієї дохідної бази місцевих

бюджетів Чернівецької області. В цілому ж за досліджуваний період їхня частка збільшилась аж на 28,6 відсоткових пункти.

Таблиця 2.1

Динаміка та структура надходження доходів
до місцевих бюджетів Чернівецької області за 2018-2022 роки

Показник	2018 рік		2019 рік		2020 рік		2021 рік		2022 рік	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Податкові надходження	2873,2	24,7	3274,8	29,0	3486,5	39,8	4152,2	42,0	5608,3	53,3
Неподаткові надходження	553,8	4,8	581,7	5,2	377,1	4,3	533,0	5,3	588,6	5,6
Доходи від операцій з капіталом	51	0,4	53,9	0,5	85,7	1,0	68,2	1,0	156,6	1,6
Цільові фонди	16,9	0,1	15,9	0,1	15,1	0,2	20,4	0,2	13,1	0,1
Офіційні трансферти	8139,2	70,0	7349,7	65,2	4802,9	54,8	5075,3	51,5	4153,1	39,4
Всього	11634,1	100,0	11276,0	100,0	8767,3	100,0	9849,0	100,0	10519,8	100,0

Частка неподаткових надходжень до місцевих бюджетів області за досліджуваний період коливається від 4,8 % - у 2018 році, до 5,6% - у 2022 році. При цьому, фактичні надходження за цей же період збільшились лише на 6,3%, з 553,8 млн.грн. – у 20178 році, до 588,6 млн.грн. у 2022 році, абсолютний приріст склав 34,8 млн.грн.

Інші дві складові доходів, а саме доходи від операцій з капіталом та доходи, зараховані до цільових фондів, утворених місцевими органами влади впродовж 2018-2022 років були дуже незначними і, можемо констатувати той факт, що вони практично не впливають на стан та рівень наповнення місцевих бюджетів області.

Тому зосередимося більш детально на аналізі складу, структури та динаміки мобілізації саме податкових надходжень до місцевих бюджетів Чернівецької області (рис. 2.3).

Основним бюджетоутворюючим податком загального фонду місцевих бюджетів являється податок на доходи фізичних осіб. При цьому, за

досліджуваний період його частка у власних доходах загального фонду місцевих бюджетів збільшилась з 58% - у 2018 році, до 70% - у 2022 році. Самі ж надходження збільшились з 1725,6 млн.грн. – у 2018 році, до 4079,2 млн.грн. – у 2022 році, абсолютний приріст склав 2353,6 млн.грн. або у 2,4 рази більше.

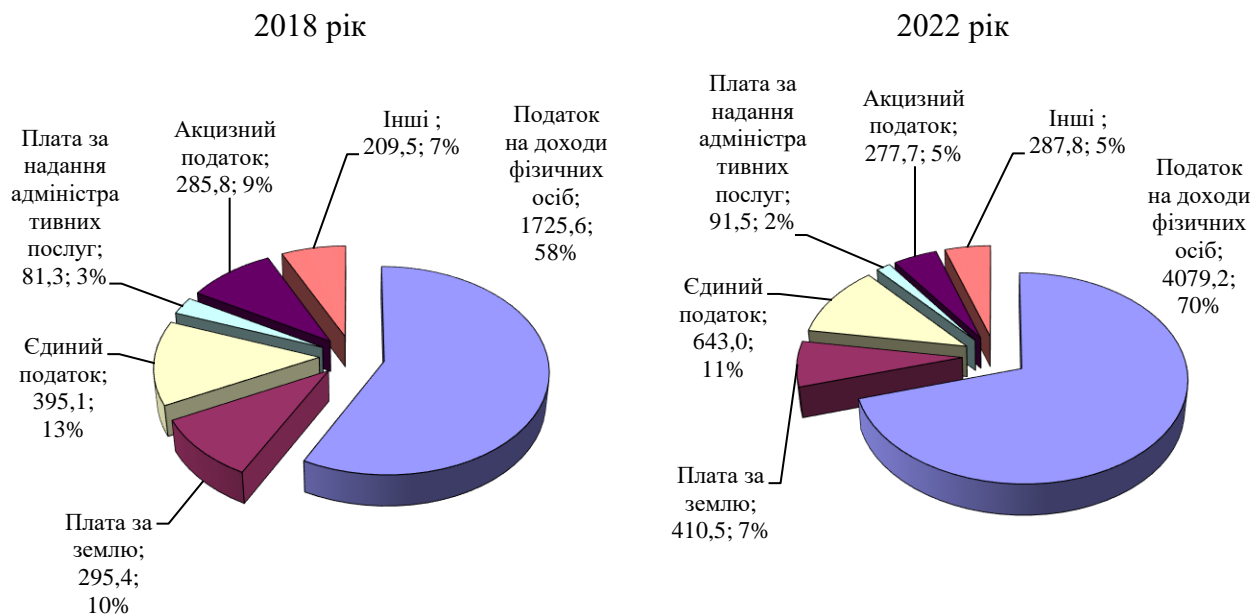

Рис. 2.3. Структура надходжень основних видів платежів до загального фонду місцевих бюджетів Чернівецької області за 2018 та 2022 роки

Основним фактором збільшення надходжень від цього податку є збільшення з початку 2022 року нормативу його зарахування до бюджетів територіальних громад до 64% (до 2022 року – 60%). Зазначене пов'язане із тим, що у 2021 році між Урядом України, Офісом Президента України, НАК «Нафтогаз України», Всеукраїнською асоціацією органів місцевого самоврядування, Палатою місцевих влад Конгресу місцевих та регіональних влад та «Асоціацією міст України» було підписано Меморандум про взаєморозуміння щодо врегулювання проблемних питань у сфері постачання тепла та гарячої води у опалювальному сезоні (2021-2022 рр). Одним з пунктів Меморандуму було передбачено, що для підтримки регіонів в частині стабільного проходження опалювального сезону було вирішено спрямувати додатково до бюджетів територіальних громад 4% ПДФО. Ця норма була продовжена і на 2023 рік, що в свою чергу дало значний позитивний ефект. Так,

в місцевих бюджетах Чернівецької області наразі відсутня прострочена заборгованість із розрахунків за спожиті енергоносії та надані комунальні послуги.

Водночас, лєвова частка приросту податку на доходи фізичних осіб зумовлена дуже значним ростом надходжень від податку з грошового забезпечення військовослужбовців у зв'язку із введенням в Україні у лютому 2022 року військового стану. Так, із загального обсягу надходжень податку на доходи фізичних осіб більше третини складає податок на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу – 1271,5 млн.грн.

При цьому, якщо не враховувати податок сплачений сектором оборони та силових структур, то за 2022 рік, як і в усі роки, найбільше сплачено до місцевих бюджетів області податку на доходи фізичних осіб установами і організаціями бюджетної сфери – 1437,5 млн.грн. або 35% від загальної суми надходжень. Водночас, підприємства промисловості сплатили 205,6 млн.грн. цього податку або лише 5% від загального обсягу; торгівлі – 178,0 млн.грн. (5%); виробництво та розподілення енергоносіїв – 213,8 млн.грн. (5%); транспорту та зв'язку – 129,8 млн.грн. (3%); сільського господарства – 118,5 млн.грн. (3%) та інші.

При цьому, по усіх без виключення територіальних громадах основними платниками податку на доходи фізичних осіб являються заклади охорони здоров'я та освіти. Тільки по Новодністровській громаді та частково по Сокирянській громаді – це підприємства, задіяні на будівництві Дністровської ГАЕС.

Тобто, на сьогоднішній час надходження податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів в основному залежать від заробітної плати працівників бюджетної сфери, яка в свою чергу залежить від законодавчо визначених мінімальних гарантій в частині оплати праці та забезпеченості бюджетів усіх рівнів відповідними асигнуваннями та відповідно коштами.

Серед інших платників податку на доходи фізичних осіб, крім бюджетної

сфери та оборонного блоку, слід відмітити: ТОВ «Чернівецька обласна енергопостачальна компанія», АТ «Чернівціобленерго», Чернівецька філія ТзОВ «СЕ Борднетце – Україна», Регіональна філія «Львівська залізниця» ПАТ «Українська залізниця», АТ «Оператор газорозподільної системи «Чернівцігаз», ТОВ «Мрія Фармінг Буковина», Філія «Дирекція з будівництва Дністровської ГАЕС» ПАТ «Укргідроенерго», ТОВ «Аутомотив Електрик Україна», Філія «Пасажирська компанія» АТ «Українська залізниця», Філія «Дністровської ГАЕС» ВАТ «Укргідроенерго».

Крім податку на доходи фізичних осіб, серед основних джерел формування дохідної бази загального фонду місцевих бюджетів слід також відмітити єдиний податок, питома вага якого становить 11-13% від усіх надходжень та плату за землю – 7-10%. Значені податки відносяться до місцевих податків і зборів і їм присвячений окремий розділ нашого дослідження.

Згідно з Бюджетним кодексом України бюджет складається з двох фондів: загального та спеціального. До загального фонду відносять кошти, що призначені для реалізації загальних функцій, а до спеціального - кошти, що мають конкретне призначення, у тому числі кошти бюджетних установ та організацій.

Підставою для рішення відповідної місцевої ради про створення спеціального фонду у складі місцевого бюджету може бути виключно Бюджетний кодекс України та закон про Державний бюджет України.

Як бачимо з даних рис.2.4, основна частина власних джерел доходів, що надходять до місцевих бюджетів Чернівецької області, зосереджена у загальному фонді. Так, у 2018 році до загального фонду мобілізовано 2992,7 млн.грн., у 2019 році – 3443 млн.грн., у 2020 році – 3632,8 млн.грн., у 2021 році – 4324,2 млн.грн. та у 2022 році – 5789,7 млн. грн. В цілому за цей період доходи загального фонду зросли на 2797 млн.грн. або у 1,9 рази.

Водночас, до спеціального фонду місцевих бюджетів області надійшло у 2018 році 502,3 млн.грн., що становить 16,8 % від усіх надходжень, у 2019 році – 483,3 млн.грн. (14%), у 2020 році – 331,6 млн.грн. (9,1%), у 2021 році – 449,9

млн.грн. (10,4%) та у 2022 році – 577 млн.грн. (10%).

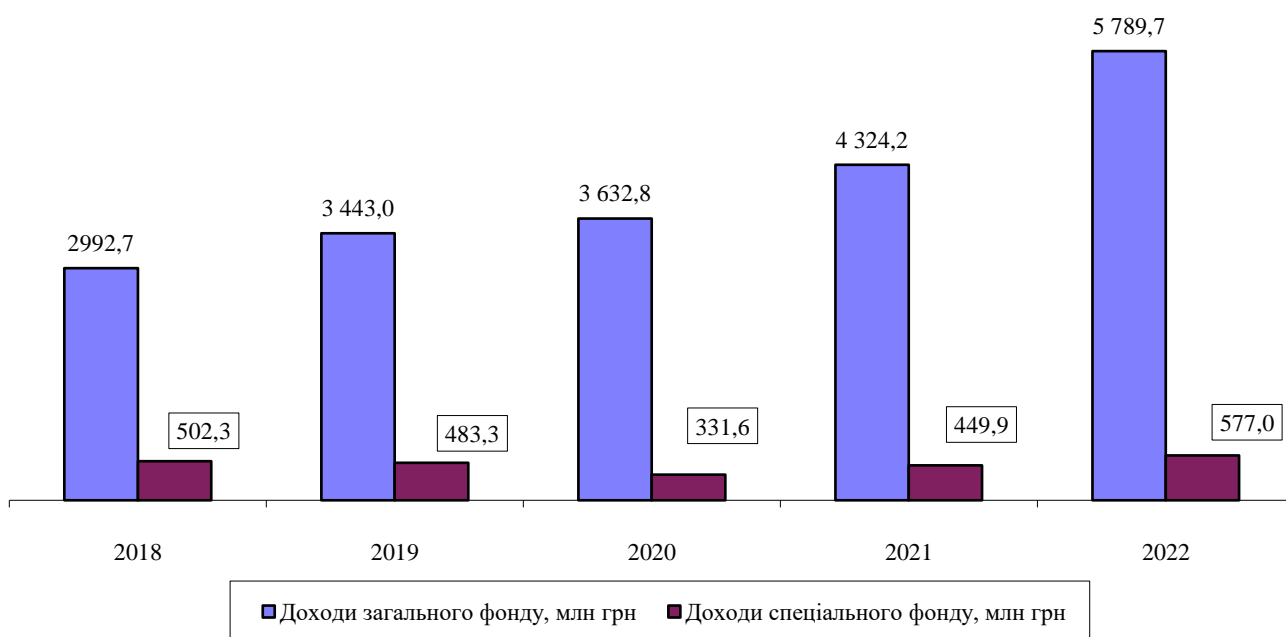

Рис. 2.4 Розподіл доходів місцевих бюджетів області між загальним і спеціальним фондами за 2018-2022 роки

Як бачимо, в середньому за досліджуваний період у спеціальному фонді місцевих бюджетів зосереджено лише 10% усіх власних доходів, що справляються на території області. При цьому, їхній обсяг за останні 5 років практично не збільшився, лише на 14,9 %.

Слід зазначити, що за увесь досліджуваний період джерела формування спеціального фонду та їхня структура практично незмінні. Так, в розрізі основних платежів до спеціального фонду місцевих бюджетів області за 2022 рік надійшло:

власних надходжень бюджетних установ і організацій – 397,1 млн. грн., що складає 68,8% усього спеціального фонду;

коштів від продажу землі – 114,1 млн грн (19,8%);

коштів від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності – 42,4 млн грн (7,3%);

надходжень до цільових фондів, утворених органами місцевого самоврядування – 13,1 млн грн (2,3%).

Дуже значним фактором, який впливає на рівень наповнення місцевих бюджетів являється податковий борг. Згідно даних Головного управління Державної податкової служби у Чернівецькій області, по 67 719 суб'єктах господарської діяльності борг до місцевих бюджетів, що контролюються податковими органами, станом на 1 січня 2023 року становить 219,9 млн грн (48,2% від загального обсягу боргу), що більше на 4,5 млн грн, ніж на 1 грудня 2022 року та на 73,1 млн грн більше, ніж на 1 січня 2022 року (борг збільшився по 51 територіальній громаді із 52). Місцеві громади могли би витратити дані кошти на розвиток соціальної сфери та інфраструктури, проте вони втрачають таку можливість.

Найбільше заборгували суб'єкти господарської діяльності до місцевих бюджетів в таких територіальних громадах міських: Чернівецькій (42,7 млн грн), Сторожинецькій (5 млн грн), Сокирянській (4,3 млн грн), Вижницькій та Новодністровській відповідно по 1,7 млн грн, Хотинській та Новоселицькій відповідно 1,6 млн грн; селищних: Кельменецькій (2,7 млн грн), Берегометській та Кострижівській відповідно по 1,2 млн грн; сільських: Мамаївській (2,9 млн грн), Великокучурівській (1,7 млн грн), Веренчанській (1,3 млн грн), Тарашанській та Магальській відповідно по 1,2 млн гривень.

За видами надходжень найбільше боргів по платі за землю (99,2 млн грн), по податку на нерухоме майно (36 млн грн), податку на доходи фізичних осіб (33,3 млн грн) та єдиному податку (32,5 млн грн).

Так само на стан наповнення бюджетів територіальних впливає і кількість наданих органами місцевого самоврядування податкових пільг. Слід зазначити, що у 2022 році, для прикладу, органами місцевого самоврядування було надано податкових пільг зі сплати податків, які зараховуються до їхніх бюджетів, на загальну суму 9,9 млн.грн. Всі пільги були надані в частині сплати земельного податку.

Найбільше податкових пільг було надано Чернівецькою міською радою, зокрема – 91% від загального обсягу по області (9,0 млн.грн.). Дані пільги надавалися комунальним підприємствам і установам, які надають послуги

населення, задля покращення їх фінансово-майнового стану та недопущення банкрутства.

Таким чином, у власних доходах місцевих бюджетів Чернівецької області найбільша частка припадає на надходження від податку на доходи фізичних осіб – 70 % у 2022 році від суми доходів загального фонду (4079,2 млн грн.). У порівнянні з 2018 роком, надходження цього податку зросли в цілому по області у 2,4 рази. Приріст відбувся в основному за рахунок податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення військових, надходження від якого у 2022 році склали 1271,5 млн.грн., або 31,1% від загального обсягу податку на доходи фізичних осіб.

Такі темпи нарощення власних доходів бюджетів органів місцевого самоврядування зумовлені діями, які спрямовані на фінансову децентралізацію. Нові умови і правила підвищили зацікавленість органів місцевого самоврядування нарощувати свої власні фінансові ресурси, вживати дієвих заходів в частині пошуку резервів їхнього наповнення і підвищувати ефективність справляння відповідних податкових платежів.

Водночас, й надалі практично усі місцеві бюджети Чернівецької області залишаються «залежними» від бюджету вищого рівня, а саме державного бюджету.

2.2. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів бюджетів територіальних громад

На особливу увагу заслуговують параметри кожного інструменту міжбюджетних відносин, що застосовуються для фінансування певних повноважень органів місцевого самоврядування, для визначення критеріїв їх використання та можливостей впровадження.

Міжбюджетні трансферти надаються з метою:

- коригування вертикальних фіскальних дисбалансів, а саме покриття фіскального розриву між потребами у видатках і обсягами закріплених доходів бюджетів територіальних громад;

- компенсації втрат бюджетів територіальних громад, пов'язаних із реалізацією податкової політики держави;

- коригування горизонтальних розривів, зокрема трансферти спрямовані на вирівнювання фінансових умов надання відповідних послуг місцевими органами влади та забезпечення рівних можливостей надання базових суспільних послуг кінцевим споживачам;

- координації витрат бюджетів територіальних громад, пов'язаних із реалізацією державних цільових програм, задля непрямого стимулювання місцевих органів влади до участі в реалізації заходів у галузях державної політики;

- забезпечення ефективності справляння місцевих податків, фінансового управління на місцевому рівні. Умови надання міжбюджетних трансфертів бюджетам територіальних громад мають мінімізувати ризики знеохочення місцевих органів влади під час формування доходів і здійснення видатків відповідних бюджетів. При цьому, надання трансфертів може стимулювати діяльність місцевих органів влади у сфері бюджетного або податкового менеджменту.

Динаміку та структуру трансфертів, які були перераховані з державного бюджету до місцевих бюджетів Чернівецької області та власна дохідна база за 2018-2022 роки, відображені в таблиці 2.2.

Як показують дані наведені в табл. 2.2. забезпеченість місцевих бюджетів області власними ресурсами у 2018 році становила 30,1 % (власні доходи – 3498,7 млн.грн., трансферти з державного бюджету – 8139,2 млн.грн.), у 2019 році – 34,8% (власні доходи – 3926,3 млн.грн., трансферти з державного бюджету – 7349,7 млн.грн.), у 2020 році – 45,2% (власні доходи – 3964,4 млн.грн., трансферти з державного бюджету – 4802,9 млн.грн.), у 2021 році – 48,5% (власні доходи – 4773,7 млн.грн., трансферти з державного бюджету – 5075,3 млн.грн.).

При цьому, у 2022 році цей показник досяг рівня 60,5% власні доходи – 6366,7 млн.грн., трансферти з державного бюджету – 4153,1 млн.грн.).

Таблиця 2.2.

**Динаміка та структура доходів місцевих бюджетів
Чернівецької області у 2018-2022 роках**

Показник	2018 рік		2019 рік		2020 рік		2021 рік		2022 рік	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Власні доходи	3498,7	30,1	3926,3	34,8	3964,4	45,2	4773,7	48,5	6366,7	60,5
Дотації з державного бюджету	1250,1	10,7	1357,6	12,0	1236,1	14,1	1349,8	13,7	1304,0	12,4
Субвенції з державного бюджету	6889,1	59,2	5992,1	53,1	3566,8	40,7	3725,5	37,8	2849,1	27,1
Всього доходів	11637,9	100,0	11276,0	100,0	8767,3	100,0	9849,0	100,0	10519,8	100,0

Зауважимо, що впродовж досліджуваного періоду усі бюджети Чернівецької області (крім бюджету Чернівецької і Новодністровської міських територіальних громад, та у 2022 році – бюджету Вікнянської сільської територіальної громади) потребували допомоги з бюджетів вищого рівня, в більшій мірі, саме з державного та на окремі напрямки – з обласного бюджету.

Вважається, що громада є більш-менш фінансово спроможною, якщо власні доходи у загальному їх обсязі складають не менше половини. Проведений аналіз показав (рис. 2.5.), що з 52 територіальних громад Чернівецької області :

- по 3 громадах питома вага власних доходів у загальному їх обсязі більше 50%, зокрема це Чернівецька (80,4%), Новодністровська (75,6%) та Хотинська – 52,1%;

- по 12 громадах цей показник становить 40-49,9%;

- по 24 громадах – 25-39,9%.

При цьому, по 13 громадах власні доходи складають 25% і менше, що свідчить про значну їх залежність від державного бюджету.

ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ ГРОМАД

власні доходи (без ПДФО з військовослужбовців)

Територіальні громади			Питома вага власних доходів		Кількість громад
		%			
ТОП-3	Чернівецька	80,4	Більше 50%		3
-//-	Новодністровська	75,6	40% - 49,9%		12
-//-	Хогинська	52,1	25% - 39,9%		24
40% - 49,9%	Заставнівська	49,5	Менше 25%		13
-//-	Кіцманська	49,2			52
-//-	Глибоцька	49,2			
-//-	Магальська	48,0			
-//-	Вікнянська	47,9			
-//-	Сокирянська	46,4			
-//-	Вижницька	44,5			
-//-	Мамайівська	43,5			
-//-	Кельменецька	43,4			
-//-	Новоселицька	42,4			
-//-	Неполоковецька	40,8			
-//-	Мамалигівська	40,8			
Менше 20%	Кам'янецька	20,9			
-//-	Баннівська	20,8			
-//-	Чудейська	20,8			
-//-	Ковятинська	18,8			
-//-	Петровецька	17,5			

Рис. 2.5. Фінансова спроможність бюджетів територіальних громад Чернівецької області за 2022 рік

Роль базової дотації як джерела формування дохідної бази бюджетів місцевих громад постійно зростає, що підтверджують дані, наведені у таблиці 2.3.

Зокрема, якщо у 2018 році до місцевих бюджетів області перераховано з державного бюджету дотацій на загальну суму 1250,1 млн. грн., то в 2022 році даний показник досяг рівня 1304,0 млн. грн., що в 3,4% більше, ніж у 2018 році.

При цьому, як показують дані табл.2.3., найбільший обсяг дотацій з державного бюджету до бюджетів місцевого самоврядування області припадає на базову дотацію. Так, за 2022 рік до бюджетів місцевого самоврядування області перераховано з державного бюджету базової дотації в загальній сумі 1128,2 млн.грн., що на 566,9 млн.грн. або в 2 рази більше, ніж за 2018 рік. Слід зазначити, всі 5 років досліджуваного періоду вона зростала практично рівномірно і була у повному розмірі зарахована до місцевих бюджетів Чернівецької області.

Зауважимо, що при розрахунку базової дотації використовується формульний підхід. Зокрема, відповідно до норм Бюджетного кодексу, України,

горизонтальне вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів, здійснюється з урахуванням таких параметрів:

Таблиця 2.3.

Динаміка надходження дотацій до місцевих бюджетів Чернівецької області з державного бюджету за 2018-2022 роки, млн. грн.

Показник	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Базова дотація	561,3	734,0	932,0	1098,3	1128,2
Додаткова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я	677,5	612,1	304,1	227,8	113,2
Додаткова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам на проведення розрахунків протягом опалювального періоду за комунальні послуги та енергоносії, які споживаються установами, організаціями, підприємствами, що утримуються за рахунок відповідних місцевих бюджетів	0,0	0,0	0,0	23,7	38,6
Додаткова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам на компенсацію комунальним закладам, державним закладам освіти, що передані на фінансування з місцевих бюджетів, та закладам спільної власності територіальних громад області та району, що перебувають в управлінні обласних та районних рад	0,0	0,0	0,0	0,0	23,9
Стабілізаційна дотація	11,4	11,6	0,0	0,0	0,0
Всього	1250,1	1357,7	1236,1	1349,8	1304,0

- індекс податкоспроможності відповідного бюджету;
- кількість наявного населення;
- фактичні надходження податку на доходи фізичних осіб за останній бюджетний рік.

При цьому, якщо індекс податкоспроможності відповідного бюджету:

в межах від 0,9-1,1 – вирівнювання не проводиться;

менше 0,9 – перераховується базова дотація відповідному бюджету в розмірі 80 % суми, яка потрібна задля досягнення значення індексу забезпеченості відповідного бюджету 0,9;

більше 1,1 – перераховується реверсна дотація з відповідного місцевого бюджету в розмірі 50 % суми, яка перевищує значення індексу 1,1.

Якщо поділити бюджети органів місцевого самоврядування області на 3 умовні групи по індексу податкоспроможності, від 0,1 до 0,3, від 0,4 до 0,6 та від 0,7 до 0,8, тоді побачимо, що по:

- 35 громадах з 52 даний показник становить від 0,1-0,3;
- 14 громадах – від 0,4-0,6.

Тобто 49 громад з 52 отримують з державного бюджету базову дотацію. При цьому, лише 3 громади, а саме Чернівецька і Новодністроська міські громади та Вікнянська сільська територіальна громада мають індекс податкоспроможності більше 1,1, а відповідно 1,1, 1,2 та 1,3 і перераховують до державного бюджету реверсну дотацію.

Крім базової дотації, до бюджетів місцевого самоврядування області за останні 5 років з державного бюджету надходили ще 4 види дотацій, зокрема:

- додаткова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я (надходила впродовж усього досліджуваного періоду);

- додаткова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам на проведення розрахунків протягом опалювального періоду за комунальні послуги та енергоносії, які споживаються установами, організаціями, підприємствами, що утримуються за рахунок відповідних місцевих бюджетів (надходила останні 2 роки досліджуваного періоду);

- додаткова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам на компенсацію комунальним закладам, державним закладам освіти, що передані на фінансування з місцевих бюджетів, та закладам спільної власності територіальних громад області та району, що перебувають в управлінні обласних

та районних рад (надходила лише у 2022 році);

- стабілізаційна дотація.

Слід зазначити, що стабілізаційна дотація з 2020 року повністю виключена з переліку дотацій, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам. Дана дотація надавалася аби вирівняти бюджетні диспропорції, що виникали впродовж реформи міжбюджетних відносин в контексті бюджетної децентралізації.

Другою за обсягом дотацією, яка перераховувалась з державного бюджету місцевим, це додаткова дотація з державного бюджету для місцевих бюджетів на проведення переданих видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я, яка була запроваджена у 2017 році.

Дана дотація розподіляється між обласними бюджетами з урахуванням:

- 1) кількості наявного населення;
- 2) надходження доходів місцевих бюджетів області, визначених пунктом 1 частини першої статей 64 і 66 Бюджетного кодексу, за звітний бюджетний рік, що передує плановому;
- 3) приведений індекс відносної податкоспроможності зведеного бюджету області;
- 4) кількість учнів закладів загальної середньої та професійної освіти.

Розподіл додаткової дотації здійснюється в таких пропорціях:

10 % обсягу - пропорційно до питомої ваги кількості наявного населення області станом на 1 січня року, що передує плановому;

40 % обсягу - пропорційно до питомої ваги приведенного індексу відносної податкоспроможності зведеного бюджету області;

50 % обсягу - пропорційно до питомої ваги кількості учнів закладів загальної середньої та професійної освіти станом на 1 січня року, що передує плановому [3].

Щодо фактичних надходжень, то за 2018 рік до місцевих бюджетів області з державного бюджету надійшло 677,5 млн.грн. вищевказаної дотації, у 2019 році – 612,1 млн.грн. Водночас, незважаючи на заплановане щорічне зростання

збільшення розмірів заробітної плати і відносно сталу мережу закладів охорони здоров'я і освіти, обсяг цієї дотації у 2020 році для Чернівецької області зменшено порівняно з 2018 роком у 2,2 рази. У 2022 році додаткова дотація з державного бюджету для місцевих бюджетів на проведення переданих видатків з утримання закладів охорони здоров'я та освіти склала лише 113,2 млн.грн., що у 6 разів менше, ніж у 2018 році.

Це призвело до того, що задеклароване підвищення заробітної плати бюджети територіальних громад вимушені компенсувати за рахунок власної дохідної бази, яка, по-перше, є вкрай обмеженою; по-друге, могла б бути використана на вирішення більш невідкладних проблем, ніж на компенсацію недоодержаних з державного бюджету ресурсів на виконання делегованих повноважень.

На сьогодні у нашій бюджетній системі використовуються як дотації, так і субвенції, проте останнім часом відбулося значне розширення переліку і видів субвенцій.

Динаміку знаходження субвенцій до бюджетів місцевого самоврядування області з державного бюджету за 2018-2022 роки ілюструє рис. 2.6.

Так, за 2022 рік до бюджетів територіальних громад області надійшло субвенцій з державного бюджету в загальній сумі обсязі 2849,1 млн.грн., що аж в 2,4 рази менше, ніж за 2018 рік. При цьому, пік зменшення обсягу субвенцій з державного бюджету припадає на 2020 рік. Причини та фактори, які вплинули на зазначене прості. Починаючи з 2020 року місцевим бюджетам не переходяться 3 основні до того часу види субвенції, зокрема:

- «субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям....»;

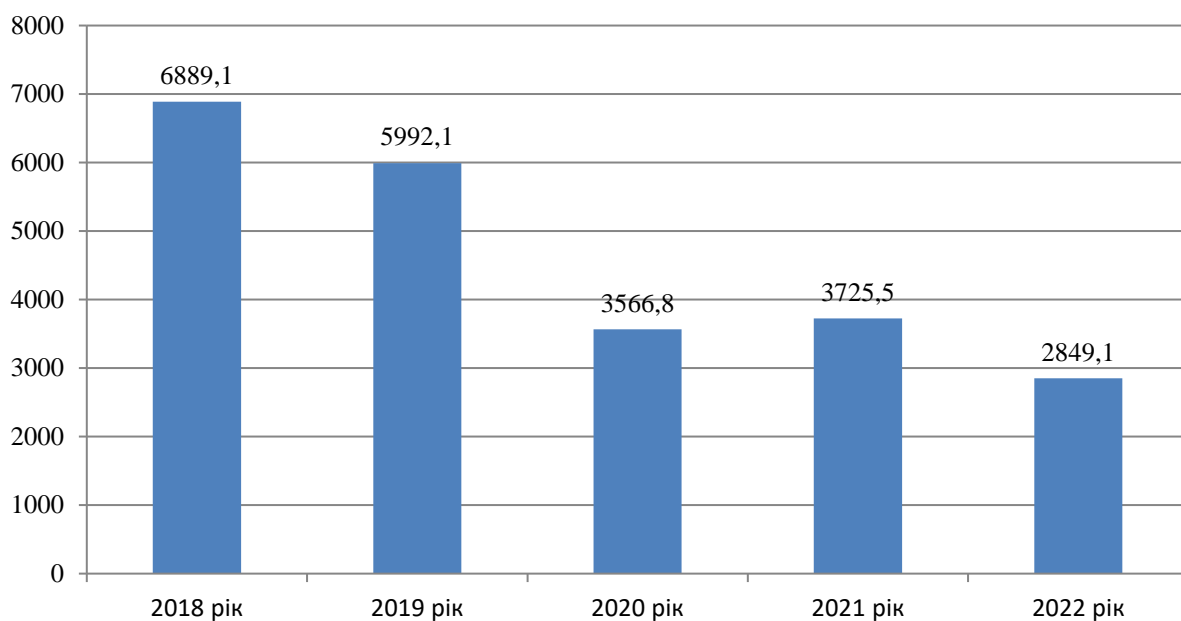

Рис. 2.6. Динаміка надходження з державного бюджету субвенцій до бюджетів Чернівецької області за 2018-2022 роки, млн. грн.

- «субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пілг та житлових субсидій населенню на оплату енергоносіїв...»;
- медична субвенція.

При цьому, слід зазначити, що впродовж 2019-2021 років відслідковується значний ріст обсягу міжбюджетних трансфертів капітального характеру, передбачених області з Державного бюджету України зі 522,2 млн грн - у 2019 році до 739,8 млн грн - у 2021 році. Це здебільшого пояснюється значним збільшенням, починаючи з 2020 року, субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах (рис.2.7).

Проте, у 2022 році обсяг міжбюджетних трансфертів капітального характеру порівняно з 2021 роком зменшився у понад 6 разів і склав лише 114,1 млн. грн. Це відбулося через початок повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України та необхідність спрямування додаткових коштів на забезпечення потреб Збройних Сил України.

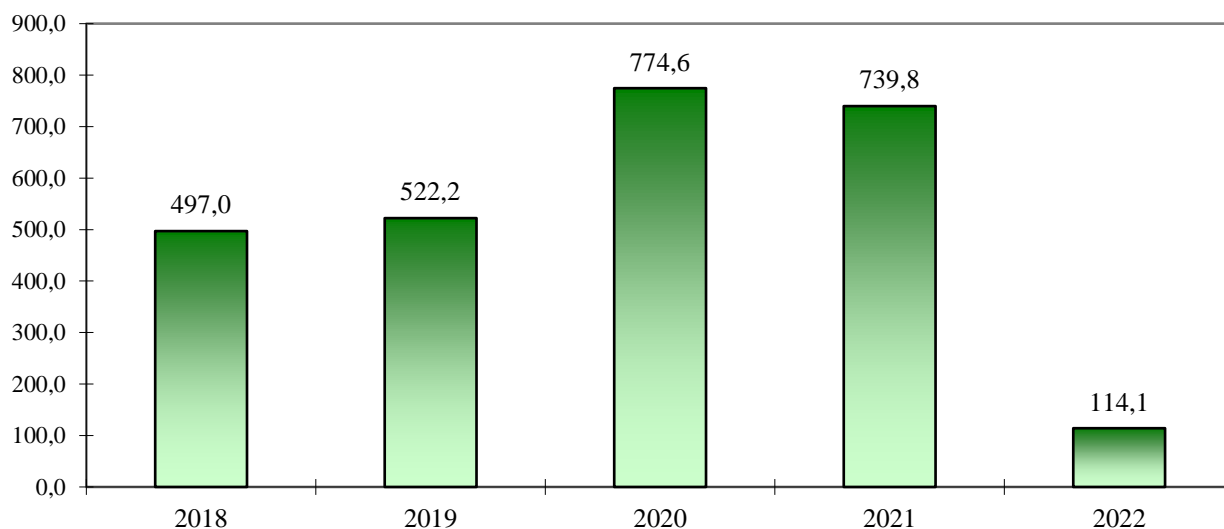

Рис. 2.7. Обсяг міжбюджетних трансфертів капітального характеру по Чернівецькій області за 2018-2022 роки (млн. грн.)

Наразі, вітчизняна практика перерахування з державного бюджету субвенцій місцевим бюджетам вказує на деякі недоліки, які дещо негативно відображаються на ефективності системи міжбюджетних відносин. Серед основних, слід звернути увагу на те, що механізми перерахування різного виду субвенцій, впродовж останніх років дуже змінились і занчно відрізняються. Кожен вид субвенцій відрізняються один від одного порядком використання, які затверджуються окремою постановою Уряду. Це призводить до зниження прозорості бюджетного процесу, часом ускладнює механізм взаємодії між його учасниками та послаблює контроль за проходженням субвенцій між різними рівнями бюджетів. Це все в кінцевому результаті погіршує ефективність самої системи міжбюджетних відносин.

Слід також зазначити, що до місцевих бюджетів Чернівецької області у 2018-2022 роках з державного бюджету надходило в середньому 20 видів субвенцій.

Отже, проведене дослідження показало, що практично усі бюджети територіальних громад Чернівецької області є дотаційними. При цьому, сама базова дотація як джерело формування доходної бази бюджетів місцевого самоврядування постійно зростає.

Із кожним роком також збільшується кількість субвенцій з державного

бюджету при загальному зменшенні їхнього обсягу. На думку фінансистів, продовження такої тенденції негативно впливає на саму систему міжбюджетних відносин, так як це може значно погіршити рівень фінансової самостійності бюджетів територіальних громад.

Надання трансфертів має забезпечити управлінську гнучкість і фінансову автономію місцевих органів влади та не повинне призводити до встановлення контролю пріоритетів витрачання коштів. Надання трансфертів має забезпечити управлінську гнучкість і фінансову автономію органів місцевого самоврядування та не повинне призводити до встановлення адміністративного контролю пріоритетів витрачання коштів місцевих бюджетів.

2.3. Місцеве оподаткування як метод використання дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування

Питання місцевого оподаткування наразі є важливим інструментом функціонування та розвитку органів місцевого самоврядування, так як успішне виконання функцій та завдань, покладених на них, неможливе без відповідного належного підкріплення фінансовими ресурсами. Основним джерелом надходжень бюджетів територіальних громад мають стати саме власні доходи, зокрема зі рахунків місцевих податків і зборів. Саме тому підвищення ролі місцевих податків та збільшення їхньої частки у структурі доходів є основним напрямком зміцнення бюджетів місцевих громад та забезпечення фінансової автономії відповідних територій.

Місцеві податки і збори з початком бюджетної децентралізації стали другим за обсягом джерелом наповнення місцевих бюджетів Чернівецької. Так, за досліджуваний період їхня частка у загальному обсязі надходжень становила у 2018 році – 24,5%, у 2019 році – 25,9%, у 2020 році – 25,2%, у 2021 році – 24,9%. Проте, у 2022 році їхня частка зменшилась до 20,1%. При цьому, сам обсяг надходжень збільшився з 732,5 млн.грн. - у 2018 році, до 1165,6 млн.грн. – у 2022 році, загальний приріст склав 59%.

Розглянемо більш детально надходження місцевих податків і зборів та їхні ставки, встановлені органами місцевого самоврядування Чернівецької області в розрізі основних джерел.

В результаті проведеного аналізу визначено, що основним за обсягом джерелом у складі місцевих податків являється єдиний податок.

Згідно даних Головного управління Державної податкової служби в Чернівецькій області станом на 01.01.2022 в області 32136 суб'єктів господарювання провадили свою діяльність за спрощеною системою оподаткування, з яких 16612 (52%) – на території Чернівецької міської територіальної громади, 15524 (48%) – на території інших територіальних громад.

Розклад платників за групами наступний:

- I група – 7 921 СГД;
- II група – 12 315 СГД;
- III група – 11 333 СГД (фізичні особи – 8 483, юридичні – 2 850);
- IV група – 567 СГД.

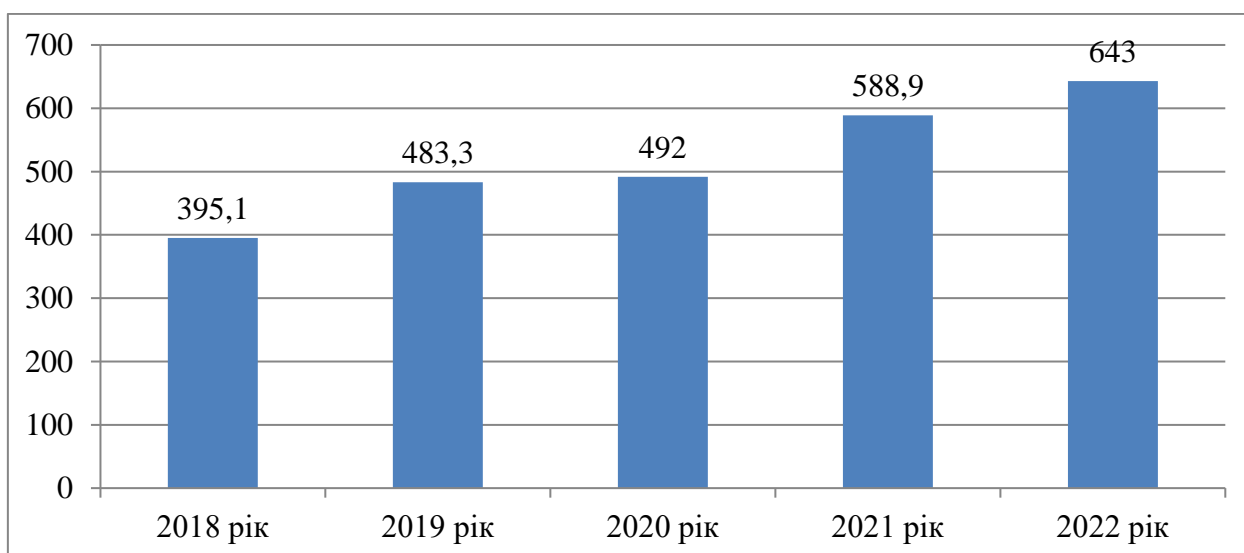

Рис. 2.8. Надходження єдиного податку до бюджетів територіальних громад Чернівецької області за 2018-2022 роки

Як бачимо з рис. 2.8., єдиного податку мобілізовано за 2018 рік в сумі 395,1 млн грн, в 2019 році – 483,3 млн.грн., в 2020 році – 492,0 млн.грн., в 2021 році – 588,9 млн.грн. та в 2022 році – 643 млн.грн. При цьому кожного року

спостерігається позитивний приріст надходжень цього податку, який в цілому за досліджуваний період склав 247,9 млн.грн. або 62,7%.

При цьому, загальні надходження єдиного податку від:

- юридичних осіб у 2022 році становили 92,8 млн.грн., що на 34,7 млн.грн. або на 59,7% більше, ніж за 2018 рік;

- фізичних осіб – 515,3 млн.грн. та збільшились у порівнянні з 2018 роком на 215,3 млн.грн., або на 71,7%;

- сільськогосподарських товаровиробників – 34,9 млн.грн., що на 4,6 млн.грн. менше фактичних надходжень 2018 року.

Ріст надходжень від єдиному податку зумовлено:

- з юридичних: зростанням задекларованого обсягу доходу суб'єктами господарювання на 17,9%;

- з фізичних осіб: збільшенням чисельності платників, збільшенням ставок окремими органами самоврядування до максимальних розмірів, збільшення розмірів мінімальної зарплати тощо.

Щодо ставок, зауважимо, що відповідно до ст. 293.1. Податкового кодексу України ставки єдиного податку для платників I групи встановлюються у межах до 10 % розміру прожиткового мінімуму; II групи – у межах до 20 % розміру мінімальної заробітної плати.

Слід зазначити, що більшість територіальних громад Чернівецької області встановили практично максимально визначені ставки єдиного податку для усіх груп платників на 2022 рік, крім:

- для I групи - Чернівецької міської - 5%-10%, Банилівської сільської – 8-10%;

- для II групи – Банилівської сільської – 15%-20%, Чернівецької міської, Путильської селищної - відповідно по 10%-20%, Красноільської селищної, Чудейської, Петровецької сільських – відповідно по 17%, Вашківецької міської, Глибоцької селищної, Великокучурівської сільської – відповідно по 15%, Вижницької міської – 12%, Сторожинецької міської – 11%, Новодністровської міської, Берегометської селищної, Кам'янської сільської – відповідно по 10%.

Другою істотною складовою місцевих податків і зборів являється плата за землю, динаміка надходження якої до бюджетів громад області наведена у табл. 2.4.

За рахунок цього джерела до місцевих бюджетів Чернівецької області надійшло у 2018 році – 295,4 млн.грн., у 2019 році – 353,4 млн.грн., у 2020 році – 359,8 млн.грн., у 2021 році – 409,8 млн.грн. та у 2022 році – 410,5 млн.грн. В цілому за досліджуваний період надходження від податку на землю зросли на 115 млн.грн., або на 38,9%.

Таблиця 2.4

Динаміка надходження плати за землю до бюджетів територіальних громад Чернівецької області за 2018-2022 роки, тис.грн.

Найменування	Фактичні надходження за				
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Плата за землю, в тому числі:	295 422,1	353 413,8	359 807,3	409 758,0	410 452,2
Земельний податок з юридичних осіб	75 574,3	114 989,3	123 561,6	137 884,5	123 762,5
Орендна плата з юридичних осіб	125 468,7	133 644,8	127 970,8	148 185,2	153 090,0
Земельний податок з фізичних осіб	43 494,1	50 471,9	56 710,9	66 643,5	73 730,1
Орендна плата з фізичних осіб	50 885,1	54 307,9	51 564,0	57 044,8	59 869,6

Із загального обсягу плати за землю у 2022 році мобілізовано:

- земельного податку у сумі 197,5 млн.грн., зокрема від:

юридичних осіб – 123,8 млн.грн., або на 48,2 млн.грн. (63,8 %) більше, ніж за 2018 рік;

фізичних осіб – 73,7 млн.грн., що на 30,2 млн.грн. (69,5%) більше, ніж за 2018 рік.

- орендної плати за землю - 213 млн.грн., з них від:

юридичних осіб – 153,1 млн.грн., або на 2,8 млн.грн. (22 %) більше, ніж за

2018 рік;

фізичних осіб – 59,9 млн.грн., що на 9 млн.грн. (17,7%) більше, ніж за 2018 рік.

При цьому, загальний приріст надходжень плати за землю коливається від 34,5% - по Сторожинецькій міській територіальній громаді, до 5,4 рази більше – по Глибоцькій селищній територіальній громаді.

Слід зазначити, що основним фактором збільшення надходжень від земельного податку являється застосування коефіцієнту індексації грошової оцінки земель та частково збільшення органами місцевого самоврядування ставок цього податку.

Згідно Податкового кодексу України, ставка податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено, встановлюється у розмірі не більше 3 % від їх нормативної грошової оцінки; для земель загального користування - не більше 1 % від їх нормативної грошової оцінки; для сільськогосподарських угідь - не менше 0,3 % та не більше 1 % від їх нормативної грошової оцінки, а для лісових земель - не більше 0,1 % від їх нормативної грошової оцінки [33].

За даними територіальних громад області найменші ставки на 2022 рік прийняли наступні територіальні громади: від 0,03% до 2% - Магальська сільська; 0,03% - 3% - Чернівецька міська; 0,04% - 1% - Банилівська сільська; 0,04% - 3% - Кадубовецька сільська; 0,05% - 2% - Боянська сільська; 0,06% - 3% - Герцаївська міська; 0,08% - 3% - Великокучурівська сільська; 0,1% - 3% - Сторожинецька, Сокирянська та Новодністровська міські, Великокучурівська, Чудейська, Сучевенська, Мамалигівська сільськими, Путильська та Красноільська селищні; 0,1% - 3% - Волоківська сільська; 0,2% - 1% - Вашковецька сільська; 0,25% - 3% - Петровецька сільська; 0,3% - 3% - Юрковецька сільська; 0,5% - 1% – Хотинська міська; 0,5% - 3% – Клішковецька сільська; 0,7% - 3% - Вікнянська сільська.

Далі розглянемо надходження податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Цей податок є привабливим як засіб задовольнити потреби органів місцевого самоврядування в покращенні стану наповнення відповідних

бюджетів. Як свідчить досвід більшості європейських країн, база податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки є відносно мало мобільною, а отже ухилятися від його сплати практично неможливо, навіть за умов різних ставок податку у різних регіонах. Також, більшість з послуг, які фінансувалися б за рахунок цього податку, призначалися б саме для власників цього майна, тобто існує прямий зв'язок між тим, хто платить, і тим, хто одержує відповідну послугу. Більше того, база податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки може бути визначена так, щоби обмежити/зменшити тягар податку на платників з низьким рівнем заробітку, і саме так буде дотримано принцип платоспроможності.

Згідно Податкового кодексу України (ст.266.5) ставки податку для об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості, що перебувають у власності фізичних та юридичних осіб, встановлюються за рішенням сільської, селищної, міської ради або ради територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, залежно від місця розташування (зональності) та типів таких об'єктів нерухомості у розмірі, що не перевищує 1,5 % розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного року, за 1 квадратний метр бази оподаткування [33].

Слід зазначити, що на 2022 рік встановили мінімальні ставки податку на майно (з 0,01%-1% від мінімальної зарплати при максимально можливій – 1,5%) для:

- об'єктів житлової нерухомості - всі територіальні громади (крім Вижницькій міській (1,5%), Великокучурівській (1%-1,5%), Петровецькій (1,49%) сільських);

- об'єктів не житлової нерухомості – 41 територіальна громада з 52.

Щодо самих надходжень, то як бачимо з рис 2.9., за період з 2018 по 2022 рр. обсяг податку на нерухоме майно збільшився у 2,8 рази, або на 68,3 млн.грн., з 37,9 млн.грн. у 2018 році, до 106,2 млн.грн. – у 2022 році.

В розрізі платників за 2022 рік надійшло податку на нерухоме майно від:

- юридичних осіб, що є власниками об'єктів житлової нерухомості – 1493,9

тис.грн., що на 342,1 тис.грн. або на 29,7 % більше, ніж за 2018 рік;

- юридичних осіб, які є власниками об'єктів нежитлової нерухомості – 61870,3 тис.грн., що на 41875,8 тис.грн. більше (3,1 р.б.), ніж у 2018 році;

- фізичних осіб, які є власниками об'єктів житлової нерухомості – 12435,9 тис.грн., що на 3569,3 тис.грн., або на 40,2% більше аналогічного показника 2018 року;

- фізичних осіб, які є власниками об'єктів нежитлової нерухомості – 30355,7 тис.грн., надходження збільшились проти 2018 року на 22504 тис.грн., або у 3,9 рази.

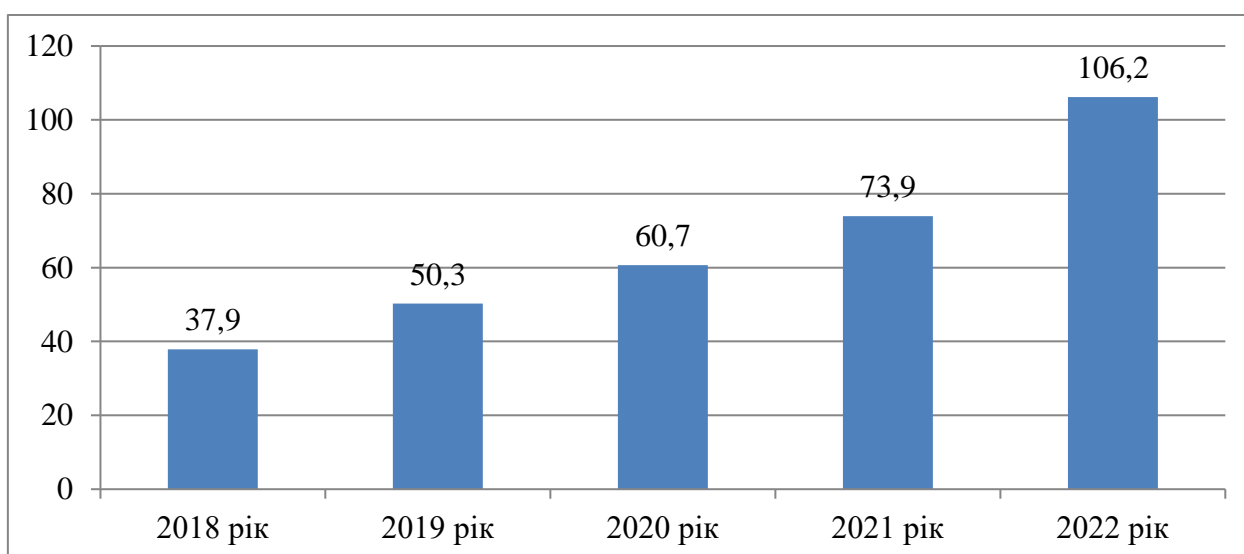

Рис. 2.9. Надходження податку на нерухоме майно до бюджетів територіальних громад Чернівецької області за 2018-2022 роки

При цьому, приріст надходжень спостерігається як кожного року досліджуваного періоду, так і в розрізі платників, як юридичних так і фізичних осіб.

Такий ріст надходжень пояснюється в основному тим, що згідно Податкового кодексу України ставки податку для об'єктів нерухомості, що перебувають у власності фізичних та юридичних осіб, визначаються у розмірі, що не перевищує 1,5 % розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 01 січня податкового року [33]. Зважаючи на те, що розмір мінімальної заробітної плати щороку збільшується, відповідно зростають і надходження від цього податку. Зокрема, за досліджуваний період мінімальна

заробітна плата зросла з 3723 грн. станом на 01 січня 2018 року, до 6500 грн. станом на 01 січня 2022 року, абсолютний приріст склав 2777 грн. або 74,6%.

Серед переліку місцевих зборів, які встановлюються органами місцевого самоврядування є туристичний збір та збір за місця для паркування транспортних засобів. Проте проведений аналіз показав, що їхні надходження, в основному із-за відсутності бази оподаткування, практично не впливають на дохідну базу місцевих бюджетів.

Так, надходження туристичного збору склали у 2018 році – 527,2 тис.грн., у 2019 році – 1122,2 тис.грн., у 2020 році – 706,4 тис.грн., у 2021 році – 1101,4 тис.грн. та у 2022 році – 2411,2 тис.грн. В цілому за цей період надходження від туристичного збору зросли на 1884 тис.грн., або у 4,6 рази.

При цьому, більша половина туристичного збору (57%) справляється на території Чернівецької міської територіальної громади.

Щодо ставок туристичного збору, на 2022 рік органами місцевого самоврядування прийнято:

- для внутрішнього туризму - в межах норм Податкового кодексу по 21 територіальній громаді.

Найбільшу ставку в розмірі 1% прийняли Сокирянська міська та Магальська сільська громади, найменшу (0,1%) – Вижницька міська громада.

Не встановили ставки на 2022 рік такі територіальні громади, як: Герцаївська міська, Неполоківська селищна, Вашковецька, Волоківська, Клішковецька, Мамалигівська, Недобоївська, Рукшинська, Терблеченська, Селятинська, Вікнянська, Ставчанська, Чагорська, Ванчиковецька, Карапчівська, Сучевенська, Кадубовецька, Банилівська, Брусницька, Кам'янецька, Топорівська сільські територіальні громади;

- для в'їзного туризму - в межах норм Податкового кодексу - по 9 територіальних громадах; не прийнято ставки по 21 громаді; низькі ставки по: Вижницькій міській 0,2%; Усть-Путильській сільській - 0,3%; Чернівецькій міській – від 0,3%-1%; Красноільській, Кострижівській, Берегометській, Путильській селищним та Чудейській сільській – відповідно по 0,5%;

Новоселицькій міській – 0,75%; Вашківецькій, Заставнівській, Хотинській міським, Великокучурівській, Конятинській, Острицькій, Магальській, Юрковецькій, Веренчанській, Лівинецькій сільським відповідно по 1%.

Щодо надходжень збору за місця для паркування транспортних засобів, то у 2018 році вони становили – 1347,3 тис.грн., у 2019 році – 1441,7 тис.грн., у 2020 році – 1346,0 тис.грн., у 2021 році – 1650,9 тис.грн. та у 2022 році – 2691,6 тис.грн. Загальний приріст цього збору за досліджуваний період склав 1344,3 тис.грн., тобто майже у 2 рази.

І знову ж такі лєвова частка цього збору припадає на бюджет Чернівецької міської територіальної громади.

При цьому, на 2022 рік органами місцевого самоврядування встановлені наступні ставки збору за місця для паркування транспортних засобів: в межах норм кодексу (0,075%) по Герцаївській міській; найнижчі - по Чернівецькій міській (0,015%), Вашківецькій міській (0,025%), Сокирянській, Сторожинецькій, Новоселицькій міським, Красноільській та Берегометській селищним – відповідно по 0,03%, Вижницькій міській (0,04%); ставки зовсім не встановлені по 35 територіальним громадам.

Таким чином, можемо стверджувати, що місцеві податки та збори являються одним із дієвих механізмів формування фінансового потенціалу місцевих органів влади та відповідно джерелом соціально-економічного розвитку місцевих громад. Оскільки прийняття рішення про запровадження місцевих податків та встановлення розмірів їх ставок та пільг відносяться виключно до компетенції органів місцевого самоврядування, саме вони мають реальні можливості впливати на обсяги справляння зазначених платежів до бюджетів відповідних громад. Тобто, формування великої частини власних доходів бюджетів місцевих громад напряму залежить від того, наскільки ефективно місцеві органи влади організують весь комплекс заходів по запровадженню та справлянню місцевих податків. Підвищення ролі саме цих податків та збільшення їх частки у власних доходах бюджетів громад є одним із основних завдань для органів місцевого самоврядування. В свою чергу, це

значно сприятиме посиленню самодостатності та самостійності бюджетів територіальних громад, ефективності використання наявного фінансового потенціалу відповідних територій та покращання рівня та якості послуг, що надаються жителям громад.

Висновки до розділу 2

Дослідження процесу формування та виконання бюджетів територіальних громад показало, що на сьогодні місцеві органи влади не володіють достатньою дохідною базою задля організації управління на своєму рівні. Це насамперед пов'язано із різними обставинами, основними з яких є значний рівень концентрації фінансових ресурсів на рівні центрального (державного) бюджету, що відповідно зменшує значення місцевих бюджетів в частині вирішення важливих для населення задач.

Проведене дослідження показало, що обсяг власної дохідної бази місцевих бюджетів Чернівецької області за 2018-2022 роки постійно зростає. В цілому власні доходи у 2022 році склали 6366,7 млн.грн. та збільшились у порівнянні з 2018 роком в 1,8 рази.

Слід також зазначити, що одночасно із збільшенням абсолютних показників, зростає і питома власних доходів місцевих бюджетів області з 30,1% - у 2018 році, до 60,5% - у 2022 році.

Пороте, незважаючи на значний приріст власних доходів, усі місцеві бюджети Чернівецької області впродовж 2018-2022 років, крім бюджету Чернівецької та Новодністровської територіальних громад, потребували допомоги (дотацій та субвенцій) з державного бюджету. Так, обсяг дотацій за досліджуваний період збільшився на 4,3 % (53,9 млн.грн.). При цьому, обсяг цільових субвенцій з державного бюджету навпаки зменшився в 2,4 рази (-4,0 млрд грн.).

Серед власних джерел доходів бюджетів територіальних громад, податок на доходи фізичних осіб, усі роки досліджуваного періоду, продовжує зберігати

позицію «лідуючого» за обсягом податку. У складі дохідної частини загального фонду місцевих бюджетів, він займає від 58% - у 2018 році, до 70% - у 2022 році.

Підвищення ролі місцевих податків і зборів та зростання їхньої частки у власних доходах місцевих бюджетів – це головне завдання, в реалізації якого повинні бути зацікавлені усі місцеві органи влади. Проведене дослідження показало, що місцеві податки з початком бюджетної децентралізації стали другим за обсягом джерелом наповнення бюджетів територіальних громад. Їхня частка у загальному обсязі надходжень загального фонду місцевих бюджетів становила в середньому 25 %.

Враховуючи те, що запровадження та встановлення ставок місцевих податків і зборів (у межах, визначених Податковим кодексом України) є виключним повноваженням органів місцевого самоврядування, вони мають реальні можливості «позитивно» вплинути на обсяги їх надходження до відповідних бюджетів та в цілому дохідного потенціалу територіальної громади.

Головним завданням керівників громад у частині збільшення свого дохідного потенціалу є встановлення обґрунтованих ставок місцевих податків, при цьому не забувати про впорядкування адміністрування плати за землю, як земельного податку так і орендної плати за землю, розширення бази оподаткування майнового податку, постійна робота в частині створення сприятливих умов для розвитку бізнесу, а саме головне - розроблення та реалізація на практиці інвестиційних проектів на відповідній території.

Таким чином, наявність бюджетів місцевих громад закріплює економічну самостійність органів місцевого самоврядування, активізує господарську діяльність на відповідній території, надає змогу розвивати інфраструктуру на підвідомчій території, зміцнювати соціально-економічний потенціал регіону. У кінцевому результаті все це розширює можливості органів місцевого самоврядування у підвищенні рівня добробуту населення.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗМІЦНЕННЯ ДОХІДНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Міжнародний досвід формування дохідного потенціалу органів місцевого самоврядування

Сучасна інтеграція України до Європейського Союзу вимагає глибокого вивчення законодавства країн цього союзу та інших країн світу. В цьому завжди корисним буде досвід цих держав в частині регулювання тих чи інших відносин. Усіляка демократична країна намагається забезпечити належний рівень функціонування органів місцевого самоврядування. Важливим у цьому аспекті завжди є питання стану фінансових та економічних засад органів місцевого самоврядування, яке об'єднує, передусім, інтереси жителів відповідної країни. Йдеться, щонайперше, про бюджети місцевих органів влади, з яких фінансуються практично всі місцеві видатки.

Бюджетна система будь якої країни завжди ґрунтується на економічних і юридичних нормах та напряду залежить від форми державного устрою. Так, для прикладу, для федеративних країн (США, Німеччина, Канада, Швейцарія) характерною є трирівнева бюджетна система, яка об'єднує у себе центральний бюджет, бюджети суб'єктів федерації та місцеві бюджети). Водночас, бюджетна система в унітарних країнах (Італія, Франція, Японія Україна) представлена 2-ма рівнями бюджетів (центральний/державний і місцеві бюджети).

У федеративних державах види бюджетів визначені федеральним законодавством та відповідно законодавством окремих суб'єктів федерації. При цьому, в унітарних - чітко визначаються на загальнодержавному рівні.

Існують країни, бюджети органів місцевого самоврядування яких мають свої особливості. Так, для прикладу, в Іспанії до місцевих бюджетів включено також бюджети сумісних підприємств, утворених за участю держави. Для більшості країн із високим ступенем розбіжності бюджетної забезпеченості

характерним є високий рівень централізації бюджетної системи. Водночас, в більшості зарубіжних країн бюджетні системи відносяться до децентралізованих, тобто місцеві бюджети відносяться до окремої ланки бюджетної системи і не відносяться до державного бюджету чи регіональних бюджетів вищого рівня. Таким чином, основною ланкою фінансів місцевих органів влади являються місцеві бюджети, які формуються на території відповідних адміністративних одиниць, що зазвичай мають виборні органи управління. Формування кожного бюджету зумовлене необхідністю фінансового забезпечення реалізації функцій і повноважень органів місцевого самоврядування. Дані повноваження, у свою чергу, пов'язані із розв'язанням питань місцевого значення.

Система місцевих бюджетів зарубіжних країн може включати різні види бюджетів, зокрема: бюджети територіальних громад і інших місцевих органів влади, а також бюджети державних утворень, які являються суб'єктами федерації (бюджети земель у Німеччині, штатів у США).

Місцеві бюджети зарубіжних країн, як і в Україні, складаються із доходної та видаткової частин. Безперечно, доходи та видатки бюджетів органів місцевого самоврядування є взаємопов'язаними категоріями. Доходи місцевих бюджетів формуються як за рахунок податкових, так і за рахунок неподаткових надходжень. При цьому, податкові надходження є базисом бюджетних доходів. Водночас, неподаткові надходження відіграють значно меншу роль у складі доходів бюджетів місцевих органів влади, ніж податкові. Надходження від неподаткових платежів становлять в середньому від 10% до 30%. Так, у доходах територіальних бюджетів Бельгії неподаткові надходження становлять понад 30%, у доходах муніципалітетів США – 27%, Норвегії – 14,5%, Швеції – 15%, Великобританії – 14%. В Україні, на прикладі Чернівецької області, вони складають лише 4-7% власних доходів.

Також важливим джерелом доходів для фінансування видатків місцевих бюджетів зарубіжних країн є різноманітні міжбюджетні трансферти (державні дотації, субвенції, субсидії та гранти,), а також місцеві запозичення.

Міжнародний досвід свідчить про те, що здатність місцевих органів влади надавати високоякісні соціальні послуги, покращувати умови життя своїх жителів, вдосконалювати місцеву інфраструктуру та залучати необхідні фінансові ресурси, які б відповідали їх потребам, базується на наступних постулатах:

- раціональному розподілі видаткових зобов'язань між різними рівнями влади, сильній і надійній дохідній базі зі значною часткою власних надходжень;
- оптимальному розмірі територіальної громади базового рівня, та раціональному вирішенні питання в частині укрупнення та/або об'єднання громад задля досягнення їхніх спільних цілей;
- стратегії їхнього розвитку, що базується на ініціативі знизу, передбачає, власне виокремлення громадою потреб та пріоритетів і мобілізує громаду на пошук фінансових ресурсів, необхідних задля послідовного досягнення цілей розвитку [61, с. 27].

Досліджуючи зарубіжні країни, стає зрозумілим, що надання місцевим органам влади відповідальності за збільшення своїх власних доходів є довготривалим і складним процесом. Щодо України, то через значну централізацію дохідної бази, зокрема під час війни, та слабкі фінансові й адміністративні можливості нереалістичним буде стверджувати, що даний процес можна швидко реалізувати. Проте, якщо Уряд має серйозні наміри реально поліпшити надання послуг через процес децентралізації, то необхідно для цього визнати прямий зв'язок між послугами, які надаються на місцевому рівні, і фінансовими ресурсами, які необхідні для надання таких послуг. При цьому, необхідні кроки необхідно здійснити зараз, щоб місцеві бюджети могли б в майбутньому отримати більшу автономію в доходах.

Отже, в умовах бюджетної децентралізації в Україні необхідним постає вирішення проблем забезпечення дохідної частини бюджетів органів місцевого самоврядування та пошук оптимальних шляхів покращення її формування задля посилення ролі власної дохідної бази у формуванні місцевих бюджетів, що в

свою чергу є фінансовим фундаментом функціонування місцевого самоврядування.

Наразі, одними із пріоритетних напрямів реалізації регіональної (місцевої) політики в контексті впровадження процесів фінансової децентралізації є надання фінансової самостійності органам місцевого самоврядування і вдосконалення самого механізму формування доходів бюджетів територіальних громад. Для прийняття ефективних рішень в частині забезпечення доходів бюджетів територіальних громад, утвердження фінансової автономії та стійкості органів місцевого самоврядування на часі актуальним є звісно ж вивчення досвіду зарубіжних країн.

Як вже зазначалося, розвиток бюджетних систем зарубіжних країн свідчить про посилення ролі місцевих бюджетів, які є важливою складовою їх фінансових систем та значною мірою використовуються задля делегування функцій місцевих органів влади щодо регулювання соціально-економічних процесів на місцевому рівні, вирівнювання диспропорцій у розвитку окремих територій. У більшості зарубіжних країнах, зокрема Швеції, Швейцарії, Фінляндії та Австрії, формування місцевих бюджетів здійснюється за рахунок власних доходів і практично не залежить від центрального бюджету, рівень фінансової автономії в цих країнах спостерігається в межах 70-98%.

У країнах, зокрема Франції, Данії, Бельгії, де основу дохідною базою бюджетів місцевих органів влади складають податки і місцеві надбавки до загальнодержавних податків, фінансова автономія цих бюджетів коливається від 55 до 70%.

В Норвегії та Швеції, автономія місцевих бюджетів яких забезпечується за рахунок стягування прямих місцевих податків і зборів, їх частка відповідно складає 55% і 64%. Водночас, питома вага міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів Румунії, Словенії, Литви, Словаччини не перевищує 20%.

Як свідчить зарубіжна досвід, визначальну роль у формуванні доходів усіх бюджетів, в тому числі і місцевих, відіграють податки, що використовуються державою як інструмент перерозподілу національного доходу і є основою

дохідної базою місцевих бюджетів.

Слід зазначити, що значну частку у формуванні власної дохідної частини місцевих бюджетів зарубіжних країн складає податок на майно. До прикладу, у структурі податкових платежів місцевих бюджетів Великобританії цей податок складає 99,5 %, Ірландії та Нідерландах - близько 80%. У Франції майже 35% доходів бюджетів органів місцевого самоврядування становлять майнові податки, 20% – це податки на прибуток суб'єктів підприємницької діяльності та доходи від фізичних осіб, більше 35% – інші види місцевих податків і зборів. Проте, незважаючи на важливість даного податку (майнового) при формуванні власної дохідної бази місцевих органів влади, у багатьох зарубіжних країнах як і в Україні, актуальною проблемою все ж такі є здійснення справедливої оцінки майна та відсутність прямого зв'язку між вартістю самого майна і доходами власника.

У країнах Північної Європи надзвичайно поширеним є використання/встановлення власних податків. Кожний муніципалітет (територія) має право встановлювати власну податкову ставку. Крім того, значні обсяги доходів до місцевих бюджетів мобілізуються за рахунок особистого прибуткового податку як основного місцевого податку.

Структура доходів бюджетів органів місцевого самоврядування в Данії є наближеною до системи доходів бюджетів територіальних громад України, зокрема 70% доходів становлять надходження від податку на доходи фізичних осіб, 10% - місцеві збори і збори, 8% - податок на майно (включаючи земельний податок). При цьому, практично невелику частку – приблизно 7% складають міжбюджетні трансферти, що використовуються на визначені місцевими органами влади цілі.

У Фінляндії основним джерелом доходів місцевих бюджетів є також податок з доходів фізичних осіб, майновий податок становить лише 3%. Хоча частка трансфертів становить 18%, для органів місцевого самоврядування все ж таки характерний достатньо високий ступінь незалежності у вирішенні питань щодо їх використання в межах визначених державою правил. У Франції

приблизно 50% доходів місцевих бюджетів формується за рахунок власних податків надходжень, які поділяють на 4 основних види: податки на власність (житло, земля); податки на бізнес; оподаткування окремих товарів і послуг; податки на використання специфічних товарів, так звані акцизи. Крім податків на майно та податків пов'язаних з майном, які являються значимими джерелами податкових надходжень муніципальних утворень Канади, значним власним джерелом доходів органів місцевого самоврядування є реалізація товарів і надання послуг.

Отже, як показав зарубіжний досвід формування доходів бюджетів місцевих органів влади, муніципальна влада у розвинутих країнах наділена високим рівнем самостійності та великим обсягом бюджетних і податкових повноважень. Серед податкових платежів, особливе місце відводиться місцевим податкам і зборам, до яких здебільшого відносять майнові, місцеві прибуткові, промислові, а також податки, що відображають політику органів місцевого самоврядування.

Таким чином, зважаючи на досвід зарубіжних країн з високим рівнем розвитку, доцільним є продовження розпочатої в Україні реформи бюджетної децентралізації, яка повинна сприяти посиленню ролі бюджетів територіальних громад, формуванню достатніх обсягів власної дохідної бази бюджетів місцевих органів влади, забезпечення їх належними для цього повноваженнями. Адже однією з головних рис формування місцевих бюджетів зарубіжних країн є принцип бюджетної децентралізації.

3.2. Сучасні орієнтири зміцнення дохідного потенціалу бюджетів територіальних громад в Україні

Військова агресія проти України з боку росії, яка завдала значних збитків усім без виключення регіонам нашої держави, започаткувала також низку важливих позитивних змін стратегічного характеру. В основному це стосується підвищення ефективності взаємодій між центральними органами влади,

керівниками територіальних громад та представниками волонтерських і громадських організацій.

Завдяки цьому був налагоджений дієвий механізм в частині економічної підтримки Збройних Сил України, проведено успішну «релокацію» частини бізнесу із зони бойових дій у західні області, проводиться й надалі евакуація цивільного населення. Для прикладу, на територію Чернівецької області від початку повномасштабної агресії було релоковано понад 100 суб'єктів підприємницької діяльності, які успішно працюють на сплачують податки до бюджетів відповідних громад.

Крім зазначеного, започатковано низку важливих соціальних і економічних процесів, які в свою чергу також сприятимуть успішному повоєнному розвитку нашої країни.

Водночас, у політичному середовищі та в колі експертів, наразі дедалі активніше обговорюється подальша доля децентралізації, зокрема і перспектива розвитку територіальних громад в умовах війни. В основному це стосується непорушності принципу «субсидіарності» та автономного прийняття місцевими органами влади багатьох управлінських рішень.

При цьому, думки з цього приводу розділилися. З одного боку, враховуючи військовий стан в країні, наводяться аргументи щодо вибудови доволі жорсткої централізованої владної вертикалі. З іншого – обґрунтовується необхідність збереження самостійності територіальних громад в частині управлінні власним потенціалом і людським капіталом для їхнього максимально ефективного використання.

Зважаючи на викладене, доцільно наголосити на тому, що набутий Україною досвід, від початку війни, показує беззаперечну перевагу самоорганізації громадян перед централізованим управлінням. В основному, йдеться й про економічну сферу, зокрема щодо налагодження дієвих механізмів волонтерської підтримки оборонної сфери.

Тому, наразі постає доволі серйозне питання: як же адаптувати місцеве самоврядування до воєнних умов? Відтак можна стверджувати про першочергові

кроки, спрямовані на адаптацію діючої системи місцевого самоврядування до реалій воєнного часу.

Першим кроком, на думку експертів, має бути чітка і послідовна «інституціоналізація» з урахуванням попередніх здобутків децентралізації. Натомість, намагання «вмонтувати» територіальні громади в жорстку вертикаль владної ієрархії здатне спричинити більше проблем, ніж принести користь. Особливо — з огляду на перспективи повоєнної відбудови держави [19].

Більше того, вже на часі започаткувати напрацювання законодавчих змін:

- спрямованих на посилення фінансової самостійності бюджетів територіальних громад;
- забезпечення достатньої адміністративної спроможності органів місцевого самоврядування у повоєнний період.

При цьому, варто повернутися до питання налагодження дієвої системи розподілу фінансових ресурсів, які акумулюються у місцевих громадах:

- на ті, що формують дохідну частину бюджетів цих громад;
- на ті, які спрямовуються до державного бюджету.

На думку експертів, адмініструванням перших мають займатися самі громади, як це відбувається в низці зарубіжних країн, зокрема у Польщі. Це дозволить налагодити ефективну систему контролю за справлянням місцевих податків і зборів. Водночас - зменшить можливості несумлінних платників податків уникати оподаткування.

Також, збільшиться потенціал надходжень до бюджетів територіальних громад від плати за землю та податку на нерухомість. Адже місцеві органи влади будуть вмотивовані удосконалювати систему моніторингу відповідних об'єктів оподаткування й збільшувати надходження від них.

Ще одним заходом, спрямованим на удосконалення чинної системи адміністрування податків, може стати зміна принципу адміністрування податку на доходи фізичних осіб. Замість того, щоб зараховувати його бюджету територіальної громади за місцем реєстрації підприємства (юридичної особи, філії, підрозділу тощо), спрямувати кошти від цього податку до бюджету

територіальної громади за місцем фактичної реєстрації працівника. Актуальність такого заходу зростає й через велику кількість «релокованих» підприємств і внутрішньо переміщених осіб, які працевлаштувалися у місцях тимчасового проживання.

Також, на повоєнному періоді значна кількість населення з усієї України працюватиме на відбудові зруйнованих об'єктів у тих регіонах, які постраждали від бойових дій, тимчасово проживаючи на відповідних територіях. Логічно, що податок на доходи фізичних осіб, у цьому разі, також мав би зараховуватись до бюджету громади за місцем фактичного проживання (чи тимчасової реєстрації) працівника. Інакше, коли податок на доходи фізичних осіб й надалі зараховуватиметься до бюджетів громад, за місцем реєстрації суб'єктів господарювання, може посилитися нерівномірність його просторового розподілу. Це викривляє саму сутність цього податку.

Також з бюджетів територіальних громад доцільно зняти частину видатків, які спричинені перекладанням на місцеві органи влади невластних їм функцій. Вони були необґрунтовано передані їм на початкових етапах адміністративно-територіальної реформи. В основному це стосується часткової компенсації надавачам послуг витрат за надані ними послуги пільговим категоріям населення, зокрема користування громадським транспортом, житлово-комунальними послугами та інші. До них можна додати й різного роду соціальні виплати чи доплати.

Тим більше, через завдані війною збитки освітньо-навчальним закладам, на те, що велика кількість школярів та вчителів покинули рідні громади, до невластивих видатків місцевих бюджетів доцільно віднести фінансування освітньої галузі. Це повинно відбуватися й під час війни, й на повоєнному етапі розвитку. Тобто освітня галузь має бути повністю передана до компетенції держави та утримуватися виключно з державного бюджету. Водночас, слід відмовитися від поширеного на даний час механізму перерахування з державного бюджету місцевим різного роду освітніх субвенцій. Після закінчення війни, він уже навряд чи зможе вуалювати фактичну неспроможність місцевих

органів влади фінансувати шкільну освіту. Або ж він створить колосальні диспропорції між громадами, які постраждали під час війни, і тими громадами, що unikнули руйнувань освітньої інфраструктури.

Третім, найбільш важливим напрямом підвищення адміністративної та фінансової спроможності бюджетів територіальних громад має стати оптимізація наявної на даний час системи міжбюджетних трансфертів. Це, зокрема, має відбуватися шляхом значного зменшення у ній «трансакційних» витрат. Цьому, з одного боку, сприятиме запропонований «двоканальний» механізм адміністрування та збору податків, а з іншого – ліквідація зайвих ланок у системі місцевого самоврядування, зокрема - районних рад. Крім того, слід впорядкувати «подвійні» функції й розробити алгоритм ефективної взаємодії між обласними державними (наразі військовими) адміністраціями, міжрегіональними органами державної влади та органами місцевого самоврядування територіальних громад.

Щодо більш детальних напрямів зміцнення фінансової спроможності територіальних громад та вирішення актуальних проблемних питань місцевих фінансів, на нашу думку, слід віднести наступне:

1. Подальше впровадження середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні задля забезпечення підвищення передбачуваності і послідовності бюджетної політики, що включає в себе схвалення прогнозів місцевих бюджетів на наступні за плановим два бюджетні періоди; модернізація програмного забезпечення для здійснення середньострокового бюджетного планування; посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування у питаннях середньострокового бюджетного планування, аналізу фінансової та податкової політики й оцінки результативності бюджетних програм;

2. Досягнення оптимального розподілу фіскальних повноважень між державним та місцевими бюджетами націленого на спрямування діяльності інституту місцевого самоврядування на досягнення Цілей сталого розвитку 2016–2030 роки та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» - збільшення

частки місцевих бюджетів у зведеному бюджеті до 65 %, Стратегії реформування системи управління державними фінансами - зменшення частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів до 35 %;

3. Встановлення чіткого розподілу видаткових повноважень між центральними органами виконавчої влади та місцевого самоврядування відповідно до принципу «субсидіарності», фінансового та інфраструктурного потенціалу;

4. Зміцнення фінансової спроможності бюджетів територіальних громад шляхом забезпечення збереження існуючих стабільних дохідних джерел наповнення відповідних бюджетів та недопущення їх вилучення (зокрема, продовження зарахування на постійній основі 64 % податку на доходи фізичних осіб, частини (13,44 %) акцизного податку до місцевих бюджетів);

5. Перегляд механізму фінансового вирівнювання місцевих бюджетів за результатами завершення адміністративно-територіальної реформи, зокрема шляхом зменшення реверсної дотації з 50 до 20%, з метою подальшого стимулювання місцевого розвитку та збільшення базової дотації до 100% (замість 80%) для усунення невідповідності витратних зобов'язань та фіскальних повноважень;

6. Надання місцевим органам влади повноважень з формування та ведення фіскальних реєстрів для забезпечення належного адміністрування місцевих податків та зборів. Наразі місцеві бюджети зазнають значних втрат від несплати податку на нерухоме майно, плати за землю через відсутність повної бази об'єктів оподаткування в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно;

7. Надання права користування органам місцевого самоврядування податковою базою Державної податкової служби України (АС «Податковий блок»). Відсутність у місцевих органів влади інформації про суми нарахованих, сплачених, надмірно сплачених податків до відповідних бюджетів на їх територіях; суми податкового боргу та суми його списання, розстрочені і відстрочені суми боргу і зобов'язань платників податків; суми наданих податкових пільг у розрізі суб'єктів господарювання призводить до

недонадходження податків до бюджетів територіальних громад, накопичення податкового боргу;

8. Розширення дохідної бази бюджетів територіальних громад, зокрема за рахунок збільшення нормативу зарахування до їхніх бюджетів податку на доходи фізичних осіб та закріплення за бюджетами громад. Наразі він тимчасово зараховується у розмірі 64 %. В ідеалі, як це стверджують практики, цей податок повністю має бути закріплений за місцевими бюджетами.

9. Перегляд та затвердження соціальних стандартів і нормативів надання гарантованих державою послуг у вартісному вигляді за кожним з делегованих повноважень. Як свідчить досвід попередніх років та практичні матеріали, передбачені обсяги освітньої (а у попередні роки - медичної субвенцій) не забезпечують потребу в коштах на зазначені цілі;

10. Передбачення у державному бюджеті для місцевих бюджетів додаткової дотації на проведення переданих видатків з утримання закладів охорони здоров'я та освіти. Для прикладу, обсяг зазначеної додаткової дотації за останні 5 років для місцевих бюджетів Чернівецької області зменшився більш ніж у 6 разів, при цьому державні стандарти, серед яких – мінімальна заробітна плата щороку зростає;

11. Компенсування втрат місцевих бюджетів, внаслідок рішень органів державної влади, та недопущення передачі на рівень бюджетів територіальних громад фінансового забезпечення видаткових повноважень без відповідної компенсації втраченого ресурсу; І знов ж таки, приклад. В окремих роках досліджуваного періоду державою були надані пільги зі сплати земельного податку АТ «Укрзалізниця», основному платнику цього податку на території Чернівецької області, проте втрати від прийняття цього рішення так і не були компенсовані місцевим бюджетам, як цього вимагає Бюджетний кодекс України.

12. Вдосконалення механізму індексації нормативної грошової оцінки землі та встановлення відповідного коефіцієнту індексації на рівні індексу інфляції задля усунення та уникнення втрат місцевих бюджетів;

13. Скасування пільг зі сплати місцевих податків, встановлених державою та подальша передача повноважень в частині встановлення таких пільг виключно органам місцевого самоврядування;

14. Створення сприятливих умов для розширення доступу органів місцевого самоврядування до ринку внутрішніх та зовнішніх запозичень та підвищенням ефективності кредитних операцій, а саме, з метою збільшення частки місцевих органів влади, що утримують місцевий борг на оптимальному рівні; посилення спроможності органів місцевого самоврядування у сфері управління боргом, процедур надання місцевих гарантій;

15. Збереження та недопущення звуження свободи дій місцевих органів влади самостійно розпоряджатися їх власними доходами в межах власної відповідальності;

16. Посилення контролю відповідними контролюючими органами щодо правильності нарахування, повноти, своєчасності сплати податків. В основному це стосується зарахування до відповідного місцевого бюджету податку на доходи фізичних осіб за фактичним місцем знаходженням та здійсненням діяльності кожного з підрозділів суб'єкта господарювання незалежно від організації його структури, а також посилення контролю в частині адміністрування місцевих податків;

17. Дотримання принципу стабільності податкового законодавства та недопущення внесення змін до бюджетного та податкового законодавства, які змінюють механізми оподаткування чи зарахування тих, чи інших податків, особливо наприкінці року. Постійна нестабільність негативно позначається на збалансованості бюджетів територіальних громад, а отже і на реалізацію видаткових повноважень органів місцевого самоврядування.

Зазначені пропозиції в частині удосконалення місцевих фінансів, на нашу думку, в цілому спрямовані на підвищення ефективності системи управління державними і місцевими фінансами і, за умови дотримання при реформуванні системи засад фіскальної децентралізації, фінансові ресурси органів місцевого самоврядування будуть як більш якісно акумулюватися, так і ефективніше

використовуватися.

Висновки до розділу 3

Моніторинг практичних досягнень зарубіжних країн свідчить про те, що розвиток місцевого самоврядування неможливе без відповідного ресурсного (дохідного) потенціалу. У цих країнах при формуванні власної дохідної бази, органам місцевого самоврядування надходять місцеві податки і збори у доволі значних обсягах. До складу місцевих належать зокрема такі податки, які в нашій країні законодавчо визнані загальнодержавними (податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб та інші).

Беручи до прикладу практику цих країн, нашій системі місцевого оподаткування потрібне значне реформування. Місцеві органи влади в умовах розподілу ресурсів мають можливості формувати власні бюджети, водночас обмежується їх автономність і вони працюють за правилами, визначеними загальнодержавними нормативно-правовими актами. Задля досягнення успіху місцевої бюджетної політики необхідне прозоре та відкрите формування бюджетів місцевих громад та отримання підтримки місцевими жителями.

Залучення громадян - найважливіша задача під час формування та виконання бюджетів територіальних громад. Основним принципом будь якої демократичної держави являється те, що рішення, які спрямовані на вирішення проблем жителів відповідної громади, повинні ухвалюватись і тим більше реалізовуватись з їх участю.

До недоліків української системи формування місцевих бюджетів слід віднести високий рівень концентрації фінансових ресурсів у центральному (державному) бюджеті, що фактично зменшує значення бюджетів місцевих громад у вирішенні важливих для населення громади завдань.

Така ситуація потребує зміни порядку бюджетного вирівнювання, і одним з основних принципів, який повинен бути в ньому закладений - це стимулювання органів місцевого самоврядування проводити заходи, які спрямовані на

покращення роботи суб'єктів господарювання, що провадять свою діяльність на відповідній території, а також залученню інвестиційних ресурсів.

Викладене вище ставить завдання винайти нові можливості поповнення фінансових ресурсів бюджетів органів місцевого самоврядування у формі часткових податкових реформ, шляхом введення нових видів податків, зміни податкової бази, співвідношення зарахування різних видів податків та інше.

Водночас, принципи, які були закладені в основу проведення в Україні бюджетної децентралізації та адміністративно-територіальної реформи, в теперішніх умовах воєнного стану повинні не просто збережені, але й розвинуті. Передусім - це продовження процесу забезпечення реальної децентралізації влади на повоєнному етапі.

ВИСНОВКИ

Реформування системи місцевого самоврядування, що реалізується останніми роками в Україні в процесі децентралізації, потребує формування нових концептуальних і методологічних положень в частині його ресурсного забезпечення, оскільки, незважаючи на значне розширення за останні роки джерел доходів місцевих бюджетів, повноважень щодо управління земельними і іншими ресурсами та інших можливостей органів місцевого самоврядування, поліпшення ресурсного (фінансового) забезпечення місцевого самоврядування відбувається нерівномірно, відсутній системний підхід до формування ресурсної бази громад.

Результати проведеного дослідження показали, що дохідний потенціал бюджетів громад відіграє важливу роль у бюджетній системі в цілому, зокрема:

- дохідний потенціал бюджетів громад є основним інструментом фінансового регулювання та вирівнювання, за допомогою якого виконується фіскальна функція кожного бюджету;

- дохідний потенціал бюджетів громад швидше за всіх реагує на зміни, які відбуваються в соціально-економічному житті відповідної території;

- з дохідного потенціалу бюджетів громад фінансується основна частина видатків, в основному соціально-культурного спрямування. Також, з його допомогою впроваджується у життя більшість програм, пов'язаних з розвитком відповідної території;

- дохідний потенціал бюджетів громад формується здебільшого за рахунок власних джерел надходжень та переданих на постійній основі загальнодержавних податків і зборів;

- стан дохідного потенціалу бюджетів громад повністю відображає місцеву політику і є головним інструментом у її реалізації; завдяки праву самостійно вибирати напрями використання своїх доходів, місцеві органи самоврядування визначають пріоритети в розвитку на відповідній території.

Зважаючи на різний рівень спроможності, як в цілому областей України,

так і територіальних громад на місцевому рівні, що напряду залежить від галузевої та територіальної диференціації, визначення спроможності бюджетів місцевих громад та максимально ефективного використання дохідного потенціалу кожного, – є головною умовою формування спроможних територіальних громад.

В результаті проведеного дослідження встановлено, що згідно Методики формування спроможних об'єднаних територіальних громад території Чернівецької області 8 громад мають високий рівень спроможності - значення критерію більше 3,9; 44 громади мають середній рівень спроможності - значення критерію від 2,2-3,8. Зазначене свідчить про те, що в Чернівецькій області на даний час відсутні територіальні громади з низьким рівнем спроможності.

Поряд із цим, практичне дослідження процесу формування та виконання бюджетів територіальних громад показало, що наразі більшість органів місцевого самоврядування не володіють достатнім ресурсним потенціалом для організації управління на відповідній території. Так, проведений моніторинг показав, що обсяг власної дохідної бази місцевих бюджетів Чернівецької області за 2018-2022 роки постійно зростає. В цілому власні доходи у 2022 році склали 6366,7 млн.грн. та збільшились у порівнянні з 2018 роком в 1,8 рази.

Водночас, із збільшенням абсолютних показників, зростає і питома власних доходів місцевих бюджетів області з 30,1% - у 2018 році, до 60,5% - у 2022 році.

Проте, незважаючи значний приріст власних доходів, усі місцеві бюджети Чернівецької області впродовж 2018-2022 років, крім бюджету Чернівецької та Новодністровської територіальних громад (2022 році і бюджет Вікнянської сільської територіальної громади), потребували допомоги (різного роду дотацій та субвенцій) з центрального (державного) бюджету. Так, обсяг дотацій за досліджуваний період збільшився на 4,3 % (53,9 млн.грн.). При цьому, обсяг цільових субвенцій з державного бюджету навпаки зменшився в 2,4 рази (-4,0 млрд грн.).

Серед власних надходжень бюджетів територіальних громад, податок на доходи фізичних осіб, усі роки досліджуваного періоду, продовжує зберігати

позицію «лідуючого» за обсягом податку. У складі дохідної частини загального фонду місцевих бюджетів Чернівецької області, він займає від 58% - у 2018 році, до 70% - у 2022 році.

Підвищення ролі місцевих податків і зборів та зростання їхньої частки у власних доходах місцевих бюджетів – це головне завдання, в реалізації якого повинні бути зацікавлені усі. Проведене дослідження показало, що місцеві податки з початком бюджетної децентралізації стали другим за обсягом джерелом наповнення бюджетів громад. Їхня частка у загальному обсязі надходжень загального фонду місцевих бюджетів впродовж досліджуваного періоду складала в середньому 25 %.

Враховуючи те, що запровадження та встановлення ставок місцевих податків і зборів (у межах, визначених Податковим кодексом України) є виключним повноваженням органів місцевого самоврядування, вони мають реальні можливості «позитивно» вплинути на обсяги їх надходження до відповідних бюджетів та в цілому ресурсного потенціалу територіальної громади.

Головним завданням керівників громад у частині збільшення свого дохідного потенціалу є встановлення обґрунтованих ставок місцевих податків, при цьому не забувати про впорядкування адміністрування плати за землю, як земельного податку так і орендної плати за землю, розширення бази оподаткування майнового податку, постійна робота щодо створення сприятливих умов для розвитку бізнесу, а саме головне - розроблення та реалізація на практиці інвестиційних проектів на відповідній території.

Таким чином, наявність місцевих бюджетів закріплює економічну самостійність місцевих органів влади, активізує господарську діяльність на відповідній території, надає змогу розвивати інфраструктуру на підвідомчій території, зміцнювати соціально-економічний потенціал регіону. У кінцевому результаті все це розширює можливості органів місцевого самоврядування у підвищенні рівня добробуту населення.

Багато проблем з наповненням бюджетів громад безпосередньо пов'язані з

продовженням процесу адміністративно-територіальної реформи. Доведення до логічного завершення даної реформи, дозволить забезпечити фінансову спроможність територіальних громад, зміцненню фінансово-матеріальної бази місцевих органів місцевого самоврядування, реалізації засад децентралізації системи управління, стимулювання розвитку суб'єктів господарювання.

Місцеві органи влади у процесі децентралізації отримали не тільки розширені функції і повноваження, але й виклик, що полягає у необхідності формування власного потужного дохідного потенціалу. Зробити це можна шляхом запровадження ефективної фінансової діяльності, передусім, застосовуючи бюджет громади як найпотужніший важіль управління, що дає змогу впливати на політичні, економічні та соціальні процеси, пов'язати інститути місцевої влади з усіма суб'єктами господарювання, впливати на громадську думку в громаді. Для забезпечення успішного сталого розвитку територіальних громад діяльність органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації повинна відповідати загальновизнаним критеріям:

- оптимального оподаткування, підвищення ролі місцевих місцевого оподаткування і збільшення їх частки у складі власних доходів; □
- залучення додаткових фінансових ресурсів; □
- збільшення ефективності розподілу та використання фінансових ресурсів у територіальних громадах; □
- підвищення прозорості управління фінансами і комунальним майном; □
- застосування гендерноорієнтованого підходу у бюджетному процесі на місцевому рівні.

Місцеві органи влади якнайкраще можуть врахувати специфіку своєї громади, особливості та конкретику своїх проблем та знайти власні, властиві конкретній громаді шляхи розвитку, будучи водночас відкритими та прозорими у своїй діяльності. Проте, наразі більшість громад не використовують усіх переваг децентралізації, тому залишається чимало питань, які потребують удосконалення місцевої політики управління фінансами територіальної громади.

Таким чином, вирішення проблем в частині формування і ефективного

використання ресурсів бюджетів громад значно б розширило фінансову самостійність регіонів. Наскільки вони політично незалежні і фінансово забезпечені, впливає на процес формування демократичних систем та підвищує шанси на успіх реформ.

Наявність достатніх фінансових ресурсів у бюджетах громад є запорукою того, що громада може надавати більш різноманітні та якісні послуги своєму населенню, реалізовувати різні інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку бізнесу та залучення інвестицій, розробляти програми розвитку та фінансувати заходи задля покращання умов проживання населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баб'юк І., Чепель О. Основні аспекти формування спроможних територіальних громад. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/miscevesamovryaduvannya/463/>
2. Бугіль С.Я. Пріоритети фінансової децентралізації в забезпеченні сталого розвитку територіальних громад України. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/28_2_2018/19.pdf
3. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
4. Возняк Г.В., Жеребило І.В. Формування фінансово спроможних територіальних громад: ризики децентралізації. *Фінанси України*. 2020. № 1. С. 73-82.
5. Гончаренко М.В. Механізми формування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах децентралізації. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2017-2/doc/2/03.pdf>
6. Гургула Т.В. Фінансове забезпечення спроможності територіальних громад: проблеми та шляхи їх вирішення. URL: <http://msu.edu.ua/visn/wp-content/uploads/2017/05/1-7-1-2017-21.pdf>
7. Двігун А.О. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: інституціональні та організаційні заходи завершення. *Фінанси України*. 2020. № 9. С. 15-27.
8. Децентралізація влади. URL: <http://decentralization.gov.ua/region>
9. Децентралізація: коротко про головне (за матеріалами USAID/Україна та Асоціації міст України). *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування*. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/miscevesamovryaduvannya/733/>
10. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та ін.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні DESPRO. Київ : ТОВ «Софія». 2012. 128 с.

11. Деякі питання ведення обліку податків, зборів, платежів та інших доходів бюджету : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.2011 р. № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2011-%D0%BF#Text>

12. Єфименко Т.І., Гасанов С.С., Бартош С.В. Фіскальна безпека і децентралізація в умовах глобальних викликів і загроз. *Фінанси України*. 2020. № 9. С. 29-48.

13. Іваницька О.М., Кошук Т.В. Управління фіскальними ризиками в умовах пандемії COVID-19. *Фінанси України*. 2020. № 7. С. 47-61.

14. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Русін В. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади : Асоціація міст України. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.

15. Кисла К.О., Фоменко Ю.О. Вплив децентралізації на формування місцевих фінансів: національний і зарубіжний досвід. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/2_2020/part_2/40.pdf

16. Когут Ю.М., Ковач-Румп Г.Л. Фінансова децентралізація в Україні та її вплив на формування місцевих бюджетів: досягнення і недоліки. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9261>

17. Козіна В. Формування спроможних територіальних громад. *Держслужбовець*. 2015. № 5. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2015/may/issue-5/article-7879.html> 152

18. Крайник О. Децентралізація управління фінансовим забезпеченням розвитку регіону. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_46/fail/ch2/3.pdf

19. Куценко Т., Сіренко Я. Забезпечення фінансової спроможності територіальних громад як пріоритет децентралізації управління. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197277715.pdf>

20. Луніна І.О., Бондарук Т.Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 304 с.

21. Луніна І.О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 61-75.

22. Лупенко Ю.О., Радіонов Ю.Д. Напрями вдосконалення системи управління державними фінансами країни. *Фінанси України*. 2021. № 7. С. 47-67.

23. Малиняк Б.С. Бюджетне планування і пріоритети розвитку громад: інструменти гармонізації та проблеми їх застосування. *Фінанси України*. 2020. № 3. С. 94-111.

24. Малиняк Б.С. Недоліки планування бюджетів об'єднаних територіальних громад органами місцевого самоврядування та шляхи їх усунення. *Фінанси України*. 2019. № 5. С. 79-96.

25. Маркович Г. Особливості формування бюджетів об'єднаних територіальних громад. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/3958>

26. Михайлишин Л. Фінансове забезпечення місцевого управління: зарубіжний досвід для України. *Збірник наукових праць: Ефективність державного управління*. 2010. № 23. С. 343-351.

27. Нездойминога О.Є. Особливості формування бюджету територіальної громади. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/71.pdf

28. Опарін В.М. Домінанти та пріоритети фінансового вирівнювання в Україні. *Фінанси України*. 2015. № 6. С. 29-43.

29. Опарін В.М., Сарнецька Я.А. Імперативи бюджетного регулювання в Україні в умовах фіскальної децентралізації. *Фінанси України*. 2020. № 1. С. 58-72.

30. Патицька Х. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2019. 209 с.

31. Пелехатий А.О. Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації: проблеми та шляхи їх вирішення. *Ефективна економіка*. 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5260>

32. Петруха С.В., Палійчук Т.М., Петруха Н.М. Місцеві фінанси в умовах коронакризи: нова бюджетна архітектоніка та фінансова спроможність регуляції секторальних і соціально-економічних процесів *Фінанси України*. 2020. № 12. С.

83-105.

33. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

34. Про бюджетну класифікацію : Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>

35. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Чернівецької області : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 р. № 729-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/proviznachennya-administrativnih-a729r>

36. Про внесення змін до деяких законів України щодо добровільного приєднання територіальних громад : Закон України від 09.02.2017 № 1851-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1851-viii#Text>

37. Про Державний бюджет України на 2018 рік : Закон України від 07.12.2017 № 2246-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19#Text>

38. Про Державний бюджет України на 2019 рік : Закон України від 23.11.2018 № 2629-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19#Text>

39. Про Державний бюджет України на 2020 рік : Закон України від 14.11.2019 № 294-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>

40. Про Державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15.12.2020 № 1082-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>

41. Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>

42. Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України від 03.11.2022 № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

43. Про деякі питання запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів : Наказ Міністерства фінансів України 26.08.2014 № 836. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1103-14#Text>

44. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

45. Про організацію роботи зі складання Державною казначейською службою України звітності про виконання місцевих бюджетів : Наказ Міністерства фінансів України від 30.01.2012 № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060201-12#Text>

46. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>

47. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text>

48. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів : Наказ Міністерства фінансів України від 23.08.2012 № 938. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1569-12#Text>

49. Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2010 р. № 1132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1132-2010-%D0%BF#Text>

50. Про затвердження Порядку повернення (перерахування) коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевих бюджетів : Наказ Міністерства фінансів України від 03.09.2013 № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1650-13#Text>

51. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

52. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 №586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>

53. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів

України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

54. Раделицький Ю.О., Квасній О.Р. Місцеві бюджети в умовах децентралізації: теоретичні аспекти. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20185\(133\)/sep20185\(133\)_147_RadelytskyuYuO,KvasniyOR.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20185(133)/sep20185(133)_147_RadelytskyuYuO,KvasniyOR.pdf)

55. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. / Г.А. Борщта ін. Київ : 2017. 107 с.

56. Росоляк О., Марціясь І. Фінансова децентралізація: досвід Польщі та реалії України. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/7620/1/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%BB%D1%8F%D0%BA%20%D0%9E..pdf>

57. Сайт «Децентралізація в Україні». URL: <https://decentralization.gov.ua/>

58. Слободянюк Н.О., Коніна М.О. Проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/109.pdf

59. Спасів Н.Я. Оцінка структурних дисбалансів доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Світ фінансів*. 2019. № 2. С. 73-84.

60. Станкус Т., Крот Ю. Місцеві податки і збори. Харків : Фактор, 2017. 80 с.

61. Сторонянська І.З., Беновська Л.Я. Моделі фінансового вирівнювання: світова практика. *Фінанси України*. 2020. № 2. С. 25-37.

62. Сторонянська І.З., Беновська Л.Я. Ризики бюджетного вирівнювання в умовах адміністративно-фінансової децентралізації. *Фінанси України*. 2020. № 3. С. 80-93.

63. Сторонянська І.З., Пелехатий А.О. Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад у контексті адміністративно-територіальної реформи. URL: http://ird.gov.ua/pe/re201403/re201403_228_StoronyanskaIZ,PelehatyuuAO.pdf

64. Тимченко О.М. Наслідки податкових трансформацій у країнах ЄС та США. *Фінанси України*. 2020. № 2. С. 26-41.

65. Топузов Д.І. Теоретичні засади управління публічними фінансами об'єднаних територіальних громад. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/1_2021/16.pdf

66. Фінанси об'єднаних територіальних громад : навч. посібник / [Ситник Н. С., Стасишин А. В., Західна О. Р. та ін.]; за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 536 с.

67. Фурдичко Л.Є. Фінансова децентралізація: формування і виконання місцевих бюджетів України, їх вплив на розвиток країни. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2017/6.pdf

68. Хірівський Р., Дудяк Р., Федів Р. Формування фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад. URL: http://agrarianeconomy.kl.com.ua/agrarianeconomy/images/docs/ae_2017_10_1-2/12.pdf

69. Цимбалюк І.О. Сутнісна характеристика фінансової децентралізації та її вплив на формування доходів місцевих бюджетів. URL: http://re.gov.ua/re201904/re201904_113_TymbaliukIO.pdf

70. Шемаєва Л.Г. Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України. *Фінанси України*. 2020. № 5. С. 119-125.

71. Щур Р.І. Фінанси територіальних громад: особливості формування в сучасних умовах. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.ua.ua/archive/20_3_2018ua/35.pdf

72. Юшко С.В. Показники виконання бюджету: теоретичні і практичні аспекти. *Фінанси України*. 2021. № 1. С. 46-63.

ДОДАТКИ